

ზურაბ ჯიბლაშვილი¹

შავი ზღვის საერთაშორისო უნივერსიტეტი// სოხუმის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი

DOI: <https://doi.org/10.52340/sou.2023.19.42>

სახელმწიფო მმართველობის სისტემების შესაძლებლობები ეთნიკური კონფლიქტების პრევენციისა და გადაწყვეტისათვის

აბსტრაქტი. წარმოდგენილ სტატიაში „სახელმწიფო მმართველობის სისტემების შესაძლებლობები ეთნიკური კონფლიქტების პრევენციისა და გადაწყვეტისათვის“, მიმოხილულია მულტინაციონალური საზოგადოებების ინტეგრაციის მიზნით არსებული თანამედროვე თეორიები. სტატიაში დასმულია პრობლემები და გამოკვეთილია ის მნიშვნელოვანი საგნები, რომლებიც მოქმედებენ როგორც გავლენის მქონე ფაქტორები და რომელთა გარშემო შეთანხმებაც, პირდაპირ განსაზღვრავს მმართველობის სისტემის ჰარმონიზაციას საზოგადოების ეთნიკურ შემადგენლობასთან, მათი რელიზაციისა და ინტეგრაციის მიზნით.

ნაშრომში მიმოხილულია საზოგადოების მრავალფეროვნებიდან, კონსენსუსის მიზნით წარმოშობილი მმართველობის ტიპურ სისტემებზე ატიპური გავლენის მექანიზმები - საარჩევნო სისტემების მახასიათებლები, ეთნიკური ვეტო, ეთნიკური კოალიციები, პრეზიდენტის არჩევის წესი და კოლეგიური სახელმწიფოს მეთაური და ა. შ.

საკვანძო სიტყვები: კონსოციალიზმის თეორია, თანასაზოგადოებრიობის თეორია, ცენტრიდანული თეორია, ხელისუფლების დაყოფის თეორია, მულტინაციონალური საზოგადოება, ფედერალიზმი, რეგიონალიზმი, საპრეზიდენტო სისტემა, საპარლამენტო სისტემა, ნახევრადსაპრეზიდენტო სისტემა, კოალიცია, ვეტო, პრეზიდენტი.

¹ ზურაბ ჯიბლაშვილი, სამართლის დოქტორი, შავი ზღვის საერთაშორისო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მოწვეული ლექტორი.

Zurab Jibgashvili²

Black Sea International University/Sokhumi State University

**Capabilities of public administration systems
for the prevention and resolution of ethnic conflicts**

Abstract. The presented article „Possibilities of the government state systems for the prevention and resolution of ethnic conflicts“ examines modern theories that exist with the aim of integrating a multinational society. The article formulates the problems and highlights those important aspects that act as influential factors, and the agreements around which directly determine the harmonization of the system of the government with the ethnic composition of society, with the aim of its implementation and integration.

The paper examines the mechanisms of atypical influence - the characteristics of the electoral system, ethnic veto, ethnic coalitions, the rule of electing the president, the collegial head of state, etc. - on a typical system of government, based on consensus, conditioned on the diversity of society.

Keywords: Consociative theory, Community theory, Centripetalism theory, Power-dividing theory, Multinational Society, Federalism, Regionalism, Presidential System, Parliamentary System, Semi-presidential system, Coalition, Veto, President.

ძირითადი კვლევა. კონსტიტუცია როგორც არაერთგვაროვანი საზოგადოების თანაცხოვრებაზე თანხმობის კომპრომისული დეკლარაცია, ფასეულობრივი ევოლუციის დამაგვირგვინებელი აქციაა. ამით ის ახალ, შესაბამის მართლწესრიგს აფუძნებს. ამავდროულად, როგორც კომპრომისული აქტი, შეთანხმების ბალანსის განსაზღვრის ტვირთს იღებს თავის თავზე. განსხვავებულთა კონსენსუსი თანაცხოვრებაზე, ფასეულობრივი ევოლუციის შედეგია. ამდენად, დემოკრატიულ საზოგადოებაში სამართლებრივი სახელმწიფოს შექმნის განაცხადიც არის. განსხვავებულების თანხმობა მხოლოდ სამართლიანობაზე დგას. ამიტომ, კონსტიტუცია უზენაესი სამართლის მეტყველების ფორმაა, სხვა შემთხვევაში ის ვერ შეასრულებდა მრავალფეროვანი საზოგადოებების თანაცხოვრების უზრუნველყოფის ფუნქციას.

მმართველობის სისტემის კონსტიტუციური განსაზღვრა ძირითად საზოგადო-პოლიტიკურ ჯგუფებს შორის პოლიტიკური კომპრომისის სა-

² **Zurab Jibghashvili**, Doctor of Law, associate professor of Black Sea International University, guest lecturer of Sokhumi State University.

მართლებრივი გაფორმებაა. ეთნიკური კონფლიქტების პრევენციასა და მოგვარებასთან მიმართებით მმართველობის სისტემის განსაზღვრა კი უფრო მეტად სცილდება წმინდა სამართლებრივ განმსაზღვრელებს და მეგა იურიდიული ფაქტორების გავლენის საგანი და შედეგი ხდება; აქ მეტად ყურადსაღები სირთულეა აქსიოლოგიური მრავალფეროვნების ზეგავლენა. ეს სირთულე იმაში გამოიხატება, რომ „საზოგადოებისა და სახელმწიფოს კონსტიტუციური განვითარება დაკავშირებულია კანონში იმ იდეებისა და ღირებულებების ასახვასთან, რომლებიც სცილდება კანონის ფარგლებს და ერწყმის მორალის, ეთიკის, სამართლიანობაზე წარმოდგენისა და სხვა სფეროებს“ (Киреев, 2007: 5). პოლიეთნიკურ საზოგადოებებში ეს ფერადი მოზაიკა რთული დასალაგებელია ერთიან ფაზლად. ამიტომაც, შეთანხმება მმართველობის სისტემაზე, მულტი-დისციპლინურ საკითხს მიეკუთვნება, რომელზე კომპრომისის შედეგიც, ადამიანთა ინდივიდუალური და ეთნო-კოლექტიური რელიზაციის რთული ბალანსის გაფორმება უნდა იყოს. პოლინაციონალურ საზოგადოებებში მხოლოდ ასე მიიღწევა ეფექტიანი მმართველობა. ამიტომ, მმართველობის სისტემა სხვადასხვა საზოგადოებრივი სფეროებისაგან ცალკე აღებული, არ წარმოადგენს რაიმე ფასეულობას; ის ადამიანსა და საზოგადოებას უნდა მოემსახუროს. ეფექტიანი მმართველობა უნდა შეეხოს საზოგადოების ყოფიერების ყველა სფეროს: პოლიტიკური კონკურენციის უზრუნველყოფას ერთის მხრივ და მორეს მხრივ, პოლიტიკური სისტემის მოქნილობასა და სტაბილიზაციას - მათ შორის რაციონალური ბალანსის დაცვას, შესაბამისად, ეკონომიკისა და ადამიანის თავისუფალ განვითარებას, მართლწესრიგს, საზოგადოების კონსოლიდაციასა და (რე)ინტეგრაციას, მათ შორის, ეთნიკური თუ რელიგიური ნიშნითაც და ა. შ.

მმართველობის სისტემაში გულისხმობენ ხალხის მიერ „სახელმწიფოს უმაღლესი ხელისუფლების ფორმირების წესსა და სტრუქტურას“- (დემეტრაშვილი, კვაჭაძე და სხვ. 2005:152), „სახელმწიფოსა და მოსახლეობის ურთიერთობას“ (Благож 1985: 194), ხელისუფლების განშტოებათა შორის ურთიერთობის წესებს. ამ სისტემამ ფუნქციური დანაწილებით, უნდა განახორციელოს ადამიანის უფლებების დაცვაზე ორიენტირებული მმართველობა. ამ თვალსაზრისით, მმართველობის სისტემა არის „სახელმწიფოს შინაარსის“ და მისი „შინაგანი ორგანიზაციის გარეგანი გამოხატულება“ (Мишин. 2013: 40). ის არის ადამიანისა და სახელმწიფო ინსტიტუტების ურთიერთობათა სისტემის განსაზღვრა ეფექტიანი მმართველობის

მიზნით. ეს ნიშნავს, ხალხი თავისი ინტერესების რეალიზაციის მიზნით, თუ როგორ ახორციელებს საკუთარ ძალაუფლებას და როგორ ურთიერთ-მოქმედებენ ხელისუფლებასთან; ხალხი და ხელისუფლება რომ არ ასცდეს ერთმანეთს ამ მიზანში.

ეთნიკურ უმრავლესობა-უმცირესობას შორის (სტანდარტული გადაწყვეტებისაგან განსხვავებით) კომპრომისის სახით დადგენილი ატიპური მექანიზმები და პროცედურები კონკრეტულ სახასიათო გავლენას ახდენენ მმართველობის სისტემის როგორც ფორმალურ განსაზღვრაზე, ასევე მის პრაქტიკულ ფუნქციონირებაზე. პრაქტიკული ფუნქციონირება კი ასევე „ხელისუფლების ნების გამოვლენისა“ Мишин. 2013: 40). და „საზოგადოებასთან ურთიერთობის ფორმები და შინაარსი“ (გეგენავა, 2018: 229) კონკრეტულად განსაზღვრულ სახეს სძენს მრავალფეროვანი სახელმწიფოს პოლიტიკურ რეჟიმს. სახელმწიფო მმართველობის, პოლიტიკური რეჟიმისა და ტერიტორიული მოწყობის ერთიანობა სახელმწიფოს მექანიზმის ფუნქციონირების განზრახვის შინაარსის გამომხატველია. ეს მეტად უფრო ხილულად და მგრძობიარედ ვლინდება მულტინაციონალურ დემოკრატიებში.

ინდივიდუალურად ადამიანის, საზოგადოებისა თუ მისი ცალკეული ნაწილებისა და სახელმწიფოს მიზნების კონსოლიდაციას და ჰარმონიზაციას, განსაკუთრებით სასიცოცხლო მნიშვნელობა ეთნიკურად მრავალფეროვან საზოგადოებებში ენიჭება, სადაც ეთნოსი საზოგადოებაში განსხვავების გამოკვეთილი ნიშანია. „უმცირესობის“ განმარტების აქამდე არსებული არა ერთი განმარტების მცდელობა, გაკეთებულია გარკვეულ კონკრეტულ შემთხვევებზე დაყრდნობით და ის ვერ მოიცავს მსოფლიოში არსებულ ყველა უმცირესობას. ამიტომ, ისინი აბსტრაქტირებულად მიიჩნევა, რადგანაც ვერ დაფარა მსოფლიოში არსებული 5 000-მდე უმცირესობად თვითკვალიფიცირებული ჯგუფი. **ფ. კაპოტორტის** მიხედვით, უმცირესობად განისაზღვრება „არადომინანტური მდგომარეობის მქონე ჯგუფი, რომელიც რიცხობრივად ჩამოუვარდება სახელმწიფოს დანარჩენ მოსახლეობას, და რომლის წევრებს - ამ სახელმწიფოს მოქალაქეებს - ახასიათებთ დანარჩენი მოსახლეობისაგან განსხვავებული ეთნიკური, რელიგიური ან ენობრივი თვისებები და ავლენენ, თუნდაც არაპირდაპირ, ერთიანობის გრძობას, რომელიც საკუთარი კულტურის, ტრადიციების, რელიგიისა და ენის გადარჩენისკენ არის მიმართული“ (Minority Rights). შემდ-

გომ არსებული განმარტებები არსებითად ამ სირთულის ლოგიკას მის-
დევს. უმცირესობად მიიჩნევა ჯგუფი, რომელიც საზოგადოებაში კოლექ-
ტიურად განიცდის სხვა, უმრავლეს დანარჩენთაგან იდენტობის განმასხვა-
ვებელ ნიშნებს და სწორედ მათ საფუძველზე ყალიბდება დამოუკიდებელ
ეთნიკურ ჯგუფად (Тишков, 2003: 544). ეს შეიძლება იყოს ამ ჯგუფის ისტო-
რიული წარმომავლობა, ენა, რელიგია (რაც თვალსაჩინო გამყოფია ბოსნი-
ელი მუსლიმების შემთხვევაში და ისტორიის მანძელზე, არაერთხელ იქნა
გამოყენებული სხვადასხვა ეთნოსებთან მიმართებით, სხვა ეთნოსად გან-
საზღვრებისათვის), ამ ჯგუფის დასახელება, ვიწრო კულტურული ტრადი-
ციები, აქსიოლოგიური ფაქტორების ზემოქმედება და სხვა. როდესაც ერო-
ვნულობა განისაზღვრება მოქალაქეობით, ვიწრო ეთნიკური კუთვნილება
არ აღწევს პოლიტიკის სივრცეში. მაგრამ ზოგჯერტი ჯგუფი, აქცენტირებს
თავის ეთნიკურ კუთვნილებაზე. საზოგადოების ნაწილის ეთნიკური
ნიშნით განსხვავებულობის შემთხვევებში, ეროვნების გაგება ობიექტური
გარემოებების გამო, ხდება მკვეთრად ეთნიკური და არა სამოქალაქო
იდენტობით. „ეს ვლინდება იმგვარი ფორმებით, როგორცაა ეთნიკური
პარტიების შექმნა, ეთნიკური კენჭისყრა და ა. შ. შედეგად, ხდება პოლიტი-
კური სივრცის (პოლიტიკური წესრიგის) ფრაგმენტაცია ეთნოპოლიტიკურ
სეგმენტებად“ (Панов, 2012:31-49). ამ შემთხვევაში ეთნიკურ ჯგუფებს თავი-
სი თვითმმართველობა და საერთო სახელმწიფო პოლიტიკაში ავტონომი-
ური ჩართულობაც ესაჭიროებათ.

მართველობის სისტემის არჩევანის განმსაზღვრელი ფაქტორები. საზოგა-
დოდ, თანამედროვე სახელმწიფოს მოწყობაზე აზროვნებაში, განმსაზღვ-
რელი ფაქტორები მრავალფეროვანია - უნივერსალურიც და ფაკულტა-
ტურიც. ქვეყნის ეთნო შემაღენლობიდან მომდინარე, მეგა იურიდიულ -
არსებითად პოლიტიკურ შიდა ფაქტორთაგან, ბევრ სხვასთან ერთად, არსე-
ბითია სწორედ სახელმწიფოს შემაღენელი ეთნიკური ჯგუფების ფასეუ-
ლობათა სისტემა, აუცილებლად მათი საერთო კულტურული განვითა-
რების ჩათვლით, ამ კულტურათა კავშირი და განსხვავებები, ასევე
გეოგრაფიული და კოლონიური ფაქტორები (Lijphart, 1991:74). ასეთი გადა-
წყვეტილებები მძლავრი აქსიოლოგიური გავლენის ქვეშ მოექცა. ამავდრო-
ულად, ისინი კონსტიტუციონალიზმის საერთო საწყისებიდან ამოდიან და
არ არღვევენ მის ფასეულობრივ სისტემას. თუმცა, მმართველობის სისტე-
მის არჩევანი არ შემოიფარგლება მხოლოდ შიდა ფაქტორებით. მნიშვნე-

ლოვანია ასევე საგარეო-პოლიტიკური ფაქტორებიც - სახელმწიფოს საერთაშორისო ფუნქცია და როლი, სამეზობლო პოლიტიკა (შეიძლება მეზობელი სახელმწიფო ერთი „სატიტულო“ (Cederman, 2015: 354-370) ერის სახელმწიფოც იყოს, მაგ: ჩრდ მაკედონია და ალბანეთი), ზოგადი მიზნები და უსაფრთხოების რისკები.

საზოგადოების მულტინაციონალურობასა და მმართველობის სისტემის ურთიერთკავშირს ხილულს ხდის რიგ შემთხვევებში, ხელისუფლების ორგანოთა ურთიერთობისა და საქმიანობის წესში ასახული, კლასიკური მოდელებისაგან ინდივიდუალიზებული, ატიპური გადახვევები. დეცენტრალიზებულ სახელმწიფოში ეთნიკური ნიშნით განპირობებული ტერიტორიული მოწყობა პირდაპირ არის მმართველობის სისტემის განსაზღვრაზე ზემოქმედი. ამ შემთხვევებში, სახელმწიფოს უმაღლეს ორგანოთა ფორმირების მრავლსაფეხურიანი წესიც აშკარას ხდის ამ კავშირს. სახელმწიფო ქვემოდან - ტერიტორიული ერთეულებიდან იქმნება. შესაბამისად, ეს კავშირი ცხადია. ეთნო კონფლიქტების პრევენციისა თუ მოგვარების მიზნით, საარჩევნო სისტემასთან ერთად, პრიორიტეტულად ტერიტორიულ მოწყობის მნიშვნელობას გამოყოფს არა ერთი მკვლევარი (Theuerkauf, 2013: 72). არსებით ყურადღებას იპყრობს ეთნიკური ფაქტორით განპირობებული ტერიტორიული მოწყობის გავლენა მმართველობის სისტემის განსაზღვრაზე. მმართველობის სისტემა აუცილებლად განსაზღვრული უნდა იქნას როგორც ეთნიკური განლაგებით განპირობებული ტერიტორიული მოწყობის ზედნაშენი. სწორედ სახელმწიფოს ტერიტორიულმა ორგანიზაციამაც უნდა ჰპოვოს ასახვა ცენტრალურ დონეზე ბალანსირებული მმართველობის ჩამოყალიბებაში. როგორც **ლ. პეგორაო** აღნიშნავს, „დემოკრატიასა და დეცენტრალიზაციას ხელჩაკიდებულებს შეუძლიათ სიარული“ (პეგორაო, 2016: 61), თუმცა ეს ის შემთხვევებია, როდესაც მათ სწორედ ასე უნდა იარონ. **უ. თეუერკაუფი** კი მმართველობის სისტემის მნიშვნელობას, რიგითობით საარჩევნო სისტემისა და ტერიტორიული მოწყობის ფაქტორების შემდეგ განიხილავს. ამ კონტექსტში ის არ უარყოფს საზოგადოებრივი კონსოლიდაციის მიზანთან მმართველობის სისტემის კავშირს, მაგრამ მიიჩნევს, რომ მმართველობის სისტემები „ეთნიკურად მრავალფეროვანი საზოგადოებების კონსტიტუციურ სტრუქტურაში იშვიათად განიხილებიან ეთნოპოლიტიკური (არა)სტაბილურობის პერპექტივებზე საკვანძო მნიშვნელობის მქონე ფაქტორად“ ((Theuerkauf, 2013, 72). თუმცა, პოლინა-

ციონალურ საზოგადოებებში პრიორიტეტულია საზოგადოებრივი კონსოლიდაცია. მის მიღწევას შესატყვისად სპეციფიური მექანიზმების დანერგვა და თვისობრივი მმართველობის სისტემის შექმნა სჭირდება. სარჩევნო სისტემისა და ტერიტორიული მოწყობის განსაზღვრა მმართველობის სისტემის ობიექტური წინმსწრები ფაქტორებია, მეტიც, კონკრეტულ შინაარსსაც სძენენ ფორმალურად განსაზღვრულ სისტემას. ეს ერთიანი ცენტრალური ხელისუფლების ორგანიზაციის მიზნითაც ხდება, რადგანაც, ერთიან სახელმწიფოში საზოგადოებრივი კონსოლიდაციის მიზანი, საერთო სახელმწიფო მმართველობასაც მოითხოვს. შესაბამისად, ეთნოკონფლიქტსა და მმართველობის სისტემას შორის კავშირი არსებობს და ის ორმხრივია: ერთი - მმართველობის სისტემის კონკრეტული ინსტრუმენტებით კონფლიქტის პრევენცია ან პოსტკონფლიქტური საზოგადოებრივი რეინტეგრაცია და მეორე - მმართველობის სისტემის ამ მიზნების შესატყვისად მოწყობა. ამ ორივე შემთხვევაში შეიძლება შეიქმნას არატიპური მმართველობის სისტემები (შვეიცარია, ბოსნია და ჰერცეგოვინა) ან მმართველობის სისტემების შიგნით დაინერგოს პოსტკონფლიქტური ინსტრუმენტები. „მმართველობის ფორმის ატიპური ფორმები და მმართველობის ტიპური ფორმების ატიპური ელემენტები მოწოდებულია, ასახოს ეთნიკური ჯგუფების ძირითადი ინტერესები, შექმნას უკონფლიქტო არსებობის მექანიზმები“ (Theuerkauf, 2013, 72).

მულტიეთნიკური საზოგადოების ერთიანობის მიზნით, სახელმწიფოს მართვის მექანიზმებით, ბალანსირებულად უნდა რეალიზდეს ყველა ეთნო ჯგუფის ინტერესი. ამგვარი მექანიზმების შექმნა მხოლოდ ხელისუფლების რაციონალური განაწილება-გაზიარებით არის შესაძლებელი. **რ. დალის** მოსაზრებით, ხელისუფლების დანაწილების კონსტიტუციური გამყარება ხელს უწყობს თანამშრომლობისა და საერთო ინტერესების ძიების ტენდენციების განვითარებას: ხელისუფლების დანაწილება და ფედერალიზმი ამცირებს ოპოზიციის იზოლაციისა და მეტოქეობას მასსა და მთავრობას შორის ბრძოლაში (Theuerkauf, 2013, 72). **ფ. როსლერის** დასკვნით კი ეთნიკური კონფლიქტების აღმოცენება არ ხდება იქ, სადაც ეთნიკურ ჯგუფებს შორის ხელისუფლების დანაწილების ინსტრუმენტები არის მყარად ინსტიტუციონალიზებული (Roessler, 2011:300-346). პოლიტიკურ კონტექსტთან სწორი მიმართებით ხელისუფლების ეფექტიანი დანაწილება, ყველა ძირითადი ჯგუფის ჩართულობა-რეალიზაციის პირობებს

ქმნის და ხელს არ უწყობს ძალაუფლების ერთი ჯგუფის ხელში კონცენტრაცია-განმტკიცებას. ამიტომ, პოლიეთნიკურ საზოგადოებებში, უმრავლესობის მმართველობის უკონტროლობამდე განვითარების რისკის შემაკავებელი მექანიზმები უნდა იყოს ძალაუფლების გაზიარებით, უმცირესობის დაცვის ბერკეტი - დაცვა თანამონაწილეობით და არა წინააღმდეგობით. ძალაუფლების თანაზიარობამ უნდა გამორიცხოს კონფლიქტი, როგორც დავის გადაწყვეტის საშუალება. თანამონაწილეობის სახეობები კი პირდაპირ ზემოქმედებას ახდენენ მმართველობის სისტემის ვარიაციებზე.

სახელმწიფოს თანამედროვე არსის გათვალისწინებით, მმართველობის სისტემის ფუნდამენტური დანიშნულება ადამიანის რეალიზაციის ხელშეწყობა შეიძლება იყოს. ამიტომ, მმართველობის სისტემაზე კონკრეტულ გადაწყვეტილება სისტემის არქიტექტორების სუბიექტური განწყობებით ნაკარნახევი კი არ უნდა იყოს, არამედ ის უნდა იყოს რეაქცია თავისთავად - ობიექტურად არსებულ განმსაზღვრელ ფაქტორებზე, კონკრეტულ მოცემულობაზე. თუ არ არსებობს განსხვავებაზე დაფუძნებული კომპრომისის ძიების აუცილებლობა, ეს ფაქტორი ხელოვნურად არ უდა იქნას წამოწეული. ხოლო თუ არსებობს, ის ვერ მიიჩქმალება და უნდა განეიტრალდეს განსხვავებულების პროპორციული, ზოგჯერ გარკვეულ პოზიტიურ დისკრიმინაციაზე დაფუძნებული (ხელოვნურ ინტერვენციული) ჩართულობით. სწორედ მრავალფეროვანი საზოგადოებების ერთიანობის დაცვის მიზნით, უმცირესობათა ჩართულობით, არა ერთი მექანიზმი და პროცედურა დადგინდა კონსტიტუციოლოგიის დინამიკაში: ტერიტორიული მოწყობის გავლენა მმართველობის ფორმასა და სახელმწიფოს უმაღლეს ორგანოთა ფორმირების წესზე, პარლამენტის ორპალატიანობა, ზოგიერთი გადაწყვეტილების მიღების სპეციალური წესი (აუცილებელი თანამონაწილეობისა თუ შემაკავებელი ვეტოს სახით), მათ შორის, ზედა პალატაში საგარეო პოლიტიკის განსაზღვრაში თანამონაწილეობის წესები, სხვადასხვა საარჩევნო სისტემები, კოალიციები, კონსტიტუციურ ტრადიციად ქცეული შეთანხმებები, მათ შორის თანამდებობების განაწილებაზე, სწორედ მულტინაციონალური კომპრომისის დაცვისკენ მიმართული ჩართულობის ღონისძიებებია და ისინი სხვადასხვა ინტენსივობითა და სახით შეიძლება იყოს წარმოჩენილი სხვადასხვა ქვეყნების კონსტიტუციებში.

განსხვავებულთა თანასწორ თანამონაწილეობასა და ეფექტურობას შორის ბალანსი განსაკუთრებული სისათუთის საგანი, სწორედ მულტინაციონალურ საზოგადოებებშია. ეთნიკურ მრავლფეროვნებაში მმართველობის სისტემა საერთო კონტექსტისგან განყენებულად, ვერ მოახდენს კონფლიქტის პრევენციას ან მოაგვარებს. ამიტომაც არის, რომ მასზე სწორი - არჩევანი, აღნიშნული ბალანსის დაცვით, აღწერილი საშინაო და საგარეო ფაქტორების, ასევე საარჩევნო სისტემისა და ტერიტორიული მოწყობის ადეკვატურ გადაწყვეტასთან ერთიანობაში შეიძლება იყოს ეფექტიანი.

პრე და პოსტ კონფლიქტური ინტეგრაციის მექანიზმები მმართველობის სისტემებში - თანამედროვე მიდგომები. მულტიეთნიკურ საზოგადოებებში, სატიტულო ერი, მით უფრო თუ მისი სახელი სახელმწიფოს სახელწოდებას ემთხვევა, რაოდენობრივად დომინანტურია. ეს განაპირობებს მის დომინაციას ხელისუფლებაშიც და იწვევს მათსა და მცირე ეთნიკურ ჯგუფებს შორის გაუცხოებას. ასეთ რეალობაში უმცირესობა ისწრაფვის არა ჩართულობის მექანიზმების ძიების, არამედ კონფლიქტის ძალადობრივი გადაწყვეტისაკენ სეპარაციული მიმართულებით. ჩართულობის დეფიციტი ზრდის უმრავლესობის ეთნიკური ნიშნით მმართველობისკენ მისწრაფებას მონაწილეობაში „თანას“ - სხვასთან ერთად პასუხისმგებლობის გაზიარების გარეშე. მცირეა თანასუბიექტიანობისაკენ და თანა-მონაწილეობისაკენ სწრაფვა, ამიტომ, სჭარბობს კონფლიქტის გადაწყვეტის განზრახვა გამოყოფის გზით. ასეთმა რეალობამ, განსაკუთრებული სიმწვავეთ იჩინა თავი პოსტსოციალისტურ მყიფე დემოკრატიებში, მით უფრო ყოფილ საბჭოთა რესპუბლიკებში, სადაც ყველა კონფლიქტი რ. ფ.-ის პოლიტიკური და სამხედრო ელიტების მიერ იყო ინსპირირებული და მხარდაჭერილი. გენეზისისა და განვითარების განსხვავებების მიუხედავად, კონფლიქტების დროს (საქართველოში, აზერბაიჯანში, მოლდოვაში, ხორვატიაში და სერბეთში), უმცირესობები ხელისუფლების განხორციელებაში არასათანადოდ მონაწილეობდნენ. ამის საპირისპიროდ, საზოგადოების ერთიანობის მიზნის სირთულის გათვალისწინებით, ჩრდილოეთ მაკედონიის კონსტიტუციის პრეამბულაში აღნიშნულია, მაკედონიელი ხალხის სრული სამოქალაქო თანასწორუფლებიანობისა და მუდმივი თანაარსებობის შესახებ ალბანელებთან, თურქებთან, ვლახებთან, ციგნებთან და სხვა ერებთან, რომლებიც ცხოვრობენ ჩრდილოეთ მაკედონიის რესპუბლიკაში (მაკედონიის კონსტიტუციის პრეამბულა).

ეთნიკური ნიშნით საზოგადოების გაყოფა თავისთავად კრიზისული სიტუაციაა და მოითხოვს რეინტეგრაციაზე ორიენტირებულ, ხანგძლივი ინტერვენციული ღონისძიებების განხორციელებას. ამიტომ, ატიპური მმართველობისა თუ ატიპური ინსტრუმენტებისა და პროცედურების ეთნიკური ნიშნით დანერგვა არ არის საუკეთესო ცხოვრებით ნაკარნახევი. ეს რეალობაზე ადეკვატური რეაქციაა, სადაც ეთნოსი საზოგადოებაში გამყოფი ნიშანია და თანხმობის პრობლემა სწორედ ამ ნიშნით არის განპირობებული. მმართველობაში უმრავლესობა-უმცირესობას შორის ბალანსს სხვადასხვაგვარად უყურებენ სატიტულო ერი და უმცირესობები. დომინანტ ერს ეთნოცენტრული მმართველობა სურს, უმცირესობას კი ხელისუფლების გაზიარების გზით დაცულობის მეტი გარანტიები ესაჭიროება. ზოგიერთი მოსაზრებით, „უმცირესობებმა შეიძლება უპირატესობა მიანიჭონ თანამონაწილეობას; უმრავლესობის ჯგუფები კი მის წინააღმდეგ გამოდიან. ამიტომ, თანასაზოგადოებრიობის რეჟიმი შეიძლება დამყარდეს მხოლოდ მაშინ, როდესაც უმრავლესობა სუსტდება“ (Horowitz, 2014:8). ვთვლით, რომ ამ შეფასებაში იკვეთება მისი პოსტკონფლიქტური შესაძლებლობაც. პოლინაციონალურ საზოგადოებებში მმართველობაში ჩართულობის უზრუნველყოფის სირთულე, პირდაპირ განისაზღვრება ეთნიკური მრავალფეროვნებით. ამიტომ, ეს ფერადი ეთნიკური მოზაიკა რთული დასალაგებელია ერთიან ფაზლად. „ეთნიკურ-ტერიტორიული ავტონომიის ფარგლებში ეთნიკურ ურთიერთობებში ბალანსის დაცვა მოითხოვს ისეთ ინსტიტუციურ გადაწყვეტილებებს, რომლებიც მიუთითებენ ძალაუფლების გაზიარების სამთავრობო მოდელზე - **Power shearing**, თუმცა, სხვა - სუბნაციონალურ დონეზე. ეს ნიშნავს, რომ ძალაუფლების გაზიარების ორი მოდელი - სამთავრობო და ტერიტორიული - ღრმად დაკავშირებულია“ (Пахов, 2015: 290).

უნდა ითქვას, რომ სახელმწიფოს საერთო ფორმის განსაზღვრაზე ეთნიკური გავლენის ფაქტორს, ათწლეულების მანძილზე ჩვენც ვიწროდ - მხოლოდ წარსული კონფლიქტების ჭრილიდან ვუყურებდით და არა ინტეგრაციის ნამდვილი მიზნით. ქართულ სამეცნიერო აზრშიც მწირია ამ პრობლემის გარშემო მსჯელობები. ამიტომ, აქ წარმოჩენილ მსჯელობებს შეიძლება დამხმარე და დისკუსიის გახსნის შედეგი ჰქონდეს.

სახელმწიფო პოლიტიკის განსაზღვრა-განხორციელებაში ყველა რიცხოვრივი ჯგუფის სათანადოდ ჩართვის ხედვების ფარგლებში ჩამოყალიბდა სამი თეორია. ამ თეორიების მიხედვით, განსხვავებულია მმართველობის სისტემაზე ეთნიკური კომპონენტის პრაქტიკული ასახვა:

1. **ლიბერალურ-კონსოციალური** (liberal consociationalism (Wolff S. 2011, 162-195) - თანასაზოგადოებრიობის (ფართო საზოგადოებრივი), ან-დაც აკომოდაციური, ძალაუფლების გაზიარების - *power-sharing*) (Lijphart, 1977: 21-52, 27; Пахов П. 2015: 290) თეორია - თანამონაწილეობით სოციუმის კონსოლიდაციაზეა ორიენტირებული. ეს თეორია გულისხმობს თანასაზოგადოებრიობის იდეას - ძალაუფლების გაზიარებასა და თანაზიარობას სხვადასხვა მასშტაბურ ჯგუფებს შორის.

2. **ცენტრისტული** (centripetalism (ცენტრიდანული), ინტეგრაციული) (Horowitz, 2004: 507-516) თეორია თანასაზოგადოებრიობის თეორიისაგან განსხვავებით ეფუძნება არა პოსტსაარჩევნო კოალიციურ თანხმობას, არამედ წინასაარჩევნო ეთნოსთაშორის (ინტერეთნიკურ) შეთანხმებებს საერთო პრინციპების საფუძველზე. მისი ხედვით, ეთნიკურ ჯგუფთაშორისი პოლიტიკური შეთანხმება მიიღწევა სხვადასხვა საარჩევნო სისტემებით, რომლებიც პარტიებს აძლევენ სტიმულს, სხვადასხვა ჯგუფებთან შექმნან კოალიცია ან სხვაგვარად შეამსუბუქონ მათი ეთნოცენტრული პოლიტიკური ქცევა (Horowitz, 2004: 507-508).

3. **ხელისუფლების დანაწილების** თეორია - (power-dividing) (Rothchild, 2005: 1-25) გამყოფი მიდგომა (ხელისუფლების გაყოფის თეორია), რაც არ ისწრაფვის ეთნიკური ჯგუფების ხელისუფლებაში თანამონაწილეობას. ის გულისხმობს ხელისუფლების დანაწილების კლასიკური დემოკრატიის ინსტიტუციური მოდელების ადაპტაციას საზოგადოებრივ მრავალფეროვნებასთან და თემატურ კავშირებს უმრავლესობასთან.

აღნიშნული სამი თეორიის ფარგლებში, კონცეპტუალურად განსხვავებული მიდგომები საერთო სახელმწიფოებრივ დონეზე ეთნო ჯგუფების ურთიერთობათა სისტემაზე არსებობს. დომინანტური პირველი ორი თეორიაა და ძირითადი ჭიდილი მათ შორის მიმდინარეობს. ამ კონცეფციათაგან პირველს, შეიძლება მივაკუთვნოთ უმრავლესობა შემთხვევებისა - უპირატესად შვეიცარია და ბოსნია და ჰერცეგოვინა, შემდეგ კი ჩრდილოეთ მაკედონია და მონტენეგრო, მეორე - ცენტრალიზმის ვარიანტი ნაკლებად ფუნქციონირებადია, მაგ.: ნიგერია. თითოეული ეს თეორია თუ მისი ცალკეული ასპექტი, პრაქტიკაში ხელისუფლების დანაწილების დაცვით,

ასევე მასთან და ტერიტორიულ მოწყობასთან ადეკვატური მიმართებით უნდა განხორციელდეს. ამ თეორიებიდან ყველა უდავოდ გულისხმობს ეთნიკურ უმცირესობათა ჩართულობასა და რეალიზაციას. თუმცა, კონცეპტუალური განსხვავება ჩართულობის ფორმებში და ეტაპებშია. ცხადია, რომ ჩართულობას ალტერნატივა არ აქვს. ამიტომ, სამივე დოქტრინის სხვადასხვა მახასიათებლების ერთგვარი კომპილაცია ყოველი ინდივიდუალური ზეგავლენით, შესაძლებელია შედეგზე ორიენტირებული იყოს.

რადგანაც უმრავლესობის მიდრეკილებას ეთნოცენტრული მიმართულებებისკენ, უპირისპირდება უმცირესობის მხრიდან დაცულობის მოთხოვნები, ეს სწორი კოლიზია კონფლიქტის პრევენციისა და თანაცხოვრების მიზნით, ბალანსირებულ შეჯერებას მოითხოვს. თანასაზოგადოებრიობის კონცეფციის თანახმად, ფართოდ (არა ორ ძირითად ეთნოსიან, ერთის ფარდობითი უმრავლესობით) მრავალეთნოსიან საზოგადოებებში ყველა ძირითადი ეთნიკური ჯგუფის ჩართულობამ, შეიძლება დიდი (ფართე) კოალიციის შექმნა განაპირობოს. ა. ლეიფხარტის მოსაზრებით, მათ უფრო მეტად, სწორედ დიდი კოალიციის მოდელი შეესაბამებათ, ვიდრე „მთავრობა ოპოზიციის წინააღმდეგ“ (Lijphart, 1977:27). ამავდროულად, რადგანაც ყველაფერი რეალური პოლიტიკის საგანია, შეიძლება მათი შუალედური-შეზავებული ვარიაციაც კი მივიღოთ. ზოგჯერ კი შეიძლება ერთი ეთნიკური პარტია ერთ მსხვილ პარტიას მიემხროს, მეორემ კი იდეოლოგიურად განსხვავებულ სხვა მსხვილ პარტიასთან ჰპოვოს საერთო, როგორც ეს ბოლო წლებში მოხდა მაგალითად მონტენეგროში. ეს უკანასკნელი მოცემულობა კიდევ უფრო მკაფიო სახეს იძენს ორ ძირითად ეთნოსიან საზოგადოებებში, მაგალითად ჩრდილოეთ მაკედონიაში. აქ რეალური პოლიტიკური ბალანსი სწორედ თანასაზოგადოებრიობისა (კოალიციის სახით) და ცენტრისტული კონცეფციების (არჩევნების შემდგომ, მაგრამ მცირე ეთნიკური პარტიების არა ეთნიკური, არამედ პარტიებთან იდეოლოგიურ მიმხრობის ფორმით) ელემენტების გარკვეულ სინთეზს გვაძლევს. ამ ბალანსის ძიების ფარგლებში თანამედროვე დემოკრატიებმა მრავალფეროვანი ეთნიკური მოზაიკის ერთიანობის დაცვის მიმართულებით, უკვე არა ერთი ინსტრუმენტი შექმნა. ეს ინსტრუმენტები ხშირად იკარგება ცალკეული ინსტიტუტების ზოგად განხილვებში. ჩვენი ამოცანა კი მათი სწორ ფუნქციურ ფოკუსში განხილვაა. ეს ფოკუსი ეთნიკური ჯგუფების ინტერესების დაცულობის მიზნით, სამართლიანი ინსტრუმენტების დამკვიდრებისადმი შეესატყვისობაა.

დღეს დომინირებადი თეორიები თავისი შინაარსით პირდაპირ უკავშირდებიან მმართველობის ამა თუ იმ სისტემას. ლეიფხარტისეული თანასაზოგადოებრიობის თეორია წარმომადგენლობის შესაბამისი ჩართულობის კონცეფციიდან გამომდინარე, უპირატესობას კოლექტიურ პარლამენტარიზმს ანიჭებს (Lijphart, 1991: 74), ჰოროვიცისეული ცენტრისტული კონცეფცია კი უფრო პრეზიდენტის ხელთ მმართველი ხელისუფლების კონცენტრაციას (Horowitz, 2004: 507-508; Horowitz, 2014: 10). აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ „საპარლამენტო სისტემა ავტომატურად არ ქმნის ეთნიკური წარმომადგენლობის ხელსაყრელ პირობებს“ (Зазнаев, 2021: 34), როგორც ისრაელის, ასევე მონტენეგროს შემთხვევაშიც დეფიციტური იყო ეთნიკური კოალიციური კომპონენტი, ჩრდილოეთ მაკედონიაში კი ეს ერთგვარი კონსტიტუციურ ტრადიციად დამკვიდრებას იწყებს. „მყარი ინსტიტუტების შექმნა, პოლიტიკური ინსტიტუტების ფრთხილი არქიტექტონიკა, ზომიერი პოლიტიკური პროცესის აუცილებელი პირობაა, რომლის დროსაც, ეთნიკური ჯგუფები ჩართული იქნებოდნენ ხელისუფლებაში“ (Wolff S. 2005: 59-74) ამისთვის კი ყველაზე საუკეთესო შესაძლებლობა კოალიციაა მისი სიმყიფის ტრადიციული რისკების გათვალისწინებითა და მინიმუზაციის ინსტრუმენტების ჩართვით. ამასთან, საზოგადოდ, კოალიცია მმართველ პარტიებს (მის უმსხვილეს სუბიექტს) სხვათაგან მუდმივი კონტროლის ქვეშ ამყოფებს და იცავს ხელისუფლებასთან შეზრდისგან. ეს კი იმას განაპირობებს, რომ არ ყალიბდება ვიწრო პარტიული ჯგუფი, რომელიც ხელისუფლებას დააშორებდა საზოგადოებას. კოალიცია შიდა კონკურენციის გამო, ასტიმულირებს ხელისუფლების ხალხთან სიახლოვეს. ამგვარად, იქმნება დემოკრატიული რეჟიმის მკვებავი მეტად გამჭვირვალე, კონტროლირებადი და ეფექტიანი მმართველობა. მხოლოდ საზოგადოება-ხელისუფლების ურთიერთ ინფორმირებული, რეალიზაციის ასპარეზის მიცემით, ჩართულობის უზრუნველყოფით და ამ გზით ფასეულობრივი ინტეგრაცია-კონსოლიდაციის პირობებში შეიძლება განხორციელდეს ეფექტიანი მმართველობა. ამ ინსტრუმენტების ეფექტები იზრდება მულტიეთნიკურ საზოგადოებებში, როდესაც ერთი ეთნიკური ჯგუფის ძალაუფლება თავისი ეთნო-იდეოლოგიური მწყობრით არ ხდება ფართოდ განვრცობილი.

ერთი რამ უდავოა: ჩართულობას ალტერნატივა არ აქვს. თანამონაწილეობა დემოკრატიის საზრდოობის ერთად-ერთი ფორმაა. რადგანაც

დემოკრატია ადამიანებისთვისაა, ის ადამიანების თანაზომიერმა თანამონაწილეობამ უნდა ასაზრდოოს. *ა. ლინკოლნის* ურყევი თეზისი თანახმად, „დემოკრატია გულისხმობს ხალხის მმართველობას ხალხის ნებით და ხალხისთვის“ (Lincoln, 2004: 880) ეს ნიშნავს, რომ სახელმწიფოს სამართლიანად ფუნქციონირებიდან მომდინარე კარგი მმართველობის სიკეთეები თანაბრად უნდა მივიღოთ ყველამ. თუმცა, მისი მიტანა ყოველ ინდივიდამდე რთულდება მულტიეთნიკურ საზოგადოებებში, რის გამოც, ამ მიზნის მიღწევა, ყო-ველთვის არ არის შესაძლებელი თანასწორობის ყველაზე მარტივი გაგებით. ამიტომ, ის ზოგჯერ ასიმეტრიულ ინტერვენციებს საჭიროებს. ხალხის ნებით მმართველობა სამართლის საფუძველზე, ვერ შემოიფარგლება მხოლოდ არჩევნებში მონაწილეობით, ის მუდმივ და უწყვეტ ჩართულობასა და კონტროლს საჭიროებს.

ინტეგრაციული პროცესი შეიძლება იყოს ბუნებრივი ან ინსტიტუციური - პროცედურებითა და მექანიზმებით ხელოვნურად ხელშეწყობილი. ეს პროცესი იშვიათად, თუმცა, ზოგჯერ, მაინც შეიძლება ბუნებრივად განვითარდეს (შედეგად, ეთნიკური ნიშნით გაყოფა მოძველდეს) და იქ ზედმეტმა ინსტიტუციურმა ინტერვენციამ გააღმრავოს განსხვავებები და ინტეგრაციის ნაცვლად, დეზინტეგრაციული შედეგები გამოიწვიოს. თუ ბუნებრივი პოლიტიკური პროცესი შთანთქმავს განმასხვავებლებს, ან მათ რთულ თავსებადობას, მაშინ უმცირესობათა ინტერესების დამცავი მექანიზმებიც დაკარგავს არსებობის საფუძველს. ანუ, ინტეგრაციისათვის საჭირო ძალაუფლების თანაზიარობის პროცედურები და მექანიზმები უნდა დადგინდეს რეალურ ურთიერთობებში არსებული პრობლემების პროპორციულად. განსხვავებებზე გადამეტებულმა აქცენტირებამაც შეიძლება გაართულოს ინტეგრაცია. შესაძლოა ზოგჯერ ტრადიცია უფრო მყარი და ეფექტიანი იყოს, ვიდრე დაკანონებული ვალდებულება. ამა თუ იმ პროცედურის სავალდებულოობის დადგენის შემთხვევაში, თუკი ერთმა ჯგუფმა ის, შესაძლოა ძალაუფლების ფლობის დემონსტრირებით, ხელოვნურად გააჭიანუროს, ტრადიციად ქცეული შეთანხმები შეიძლება უფრო ეფექტიანად იქცეს. ნიდერლანდებში არსებულ რიგ არაფორმალურ ჩვეულებებსაც, მიყვავართ იმგვარ „მკაცრ პარლამენტარიზმამდე, რომლის სულისკვეთებაც, ხელისუფლების ერთგვარად „სანახევრო დანაწილებაა“, რაც ხელს უწყობს ნიდერლანდების ელიტების თანამშრომლობას“ (Lijphart, 1977: 34). ასევე ჩრდილოეთ მაკედონიაშიც, როგორც აღვნიშნეთ, ბოლო

პერიოდში შეიმჩნევა უმაღლესი პოლიტიკური თანამდებობების ეთნიკური ნიშნით გადანაწილების დამკვიდრების ტენდენცია. ამიტომ, ინტეგრაციის მიზნით დადგენილი ძალაუფლების თანაზიარობის მექანიზმების განსაზღვრაში, ფილიგრანულად დასაცავია ბალანსი ეთნიკურ თვითმყოფადობასა და ინტეგრაციას შორის.

კონსოციალური თეორიის ოპონენტების მთავარი არგუმენტი ის არის, რომ მას „მიყვავართ ჯგუფური განსხვავებების აქცენტირებისაკენ და შედეგად, არა აღმოფხვრიან ეთნიკურ სეგმენტებს შორის კონფლიქტის მიზეზებს, არამედ საპირისპიროდ, აძლიერებენ კიდევ“ (Панов, 2015:295), მაგრამ როდესაც ეთნიკურ ჯგუფებს შორის ეს გამყოფი განსხვავებები რეალურად არსებობს, პოლიტიკაზე მათი გავლენის გათვალისწინების გარეშე, ცენტრიდანული ინტეგრაცია ხელოვნური იქნება. პოლიტიკაში თუ არ აისახა რეალურად არსებული ინტერესები, მაშინ ის ვერ მოახდენს საზოგადოების დემოკრატიულ ფასეულობრივ კონსოლოდაციას. პრობლემები მხოლოდ ცენტრიდანული ძალმომრეობითი პოლიტიკით შეიძლება შთაინთქას და ეთნოსის ხელოვნური ასიმილაციით წამყვან ერთან, მოხდეს პრობლემების დღის წესრიგიდან გაქრობა.

ცენტრიდანული თეორიის მიმდევრები, კონსოციალიზმში გამყოფი ფაქტორების შენარჩუნების საპასუხოდ, ხელოვნურ ასიმილაციაზე აპელირებენ და სთვლიან, რომ აუცილებელია ეთნიკური ჯგუფების „გაზნევა“ სხვადასხვა ტერიტორიულ-ადმინისტრაციულ ერთეულებში, რამაც ხელი უნდა შეუშალოს მათ იზოლაციას. *პ. რედერისა* და *დ. როტშილდის*, ასევე დ. ჰოროვიცის მიდგომები მიმართულია ეთნოსის გაგების დეპოლიტიზაციის, მისი როგორც გამყოფის მოსპობისაკენ. ეს კი არა ეთნოსისათვის მნიშვნელოვანი საკითხების დაცვის, არამედ მათი პრაქტიკულად ხელოვნური ასიმილაციისკენ არის მიმართული (Roeder, Rothchild, 2006). თუმცა, ხელოვნური ასიმილაციის ჰოროვიცისეული ეს მიდგომა სულაც არ შეესატყვისება უმცირესობათა თვითმყოფადობის აღიარებისა და დაცვის მათეულ მიზანს.

ზოგადი მსჯელობით, კონსოციალური თეორია ცენტრიდანულ რეალიზმში შეიძლება ინტეგრაციის ტრადიციების შედეგად გარდაისახოს. მაგ: იტალია, გერმანია, სადაც შედარებით გვიან მოხდა ერთიან ერად ფორმირება, უკვე თანაარსებობს ვიწრო რეგიონული ტრადიციები, შერწყმულია მათი თანაარსებობა განსხვავებებით. შესაბამისად, ის არანაირ კვოტირებულ პრეფერენციებს აღარ საჭიროებს. ამავდროულად, ასიმეტრიულ

იტალიურ რეგიონალიზმში ხუთი განსაკუთრებული რეგიონი ერთიან სახელმწიფოში იმგვარადაა წარმოდგენილი, რომ სწორედ არიან ჩართული ერთიან სახელმწიფო მმართველობაში.³ ამასთან, რეგიონები, რომლებმაც დათმეს თავისი სუვერენიტეტი, ზედა პალატის ფორმატში აქტიურად არიან ჩართული ერთიანი სუვერენული სახელმწიფო პოლიტიკის განსაზღვრაში.

ტრადიციული ინტეგრაციული თანაცხოვრების გამო, უკვე თავის-თავად შეიძლება მოხდეს აქცენტირება პოლიტიკის არა ეთნიკური ნიშნით დანაწევრებაზე, არამედ მეტი კონცენტრაცია საერთო სახელმწიფოებრივი პოლიტიკის ეფექტიანობაზე, რაც თანაბრად ეხება ყველას ჯგუფს. ინდივიდუალური ინტერესების რეალიზაცია კი რეგიონული სუბიექტების კომპეტენცია იყოს. ამას იწვევს ვიწრო ეთნიკური ნიშნით ჩართულობისა და რეალიზაციის სწორი ფორმები, ამან იგივე გფრ-სა და იტალიაში დაფარა ვიწრო ეთნიკური ნიშნიდან მომდინარე შესაძლო განსხვავებები და საზოგადოება გადაიყვანა მოქალაქეობრივი ნიშნით ხედვაზე. შესაბამისად, აღარ ხდება პარტიების ეთნიკური ნიშნით ფრაგმენტიზაცია. ეს ნიშნავს იმას, რომ საზოგადოება და პოლიტიკა კონსოლიდირებულია საერთო სახელმწიფოებრივ შედეგებზე და არა ეთნიკური ნიშნით ფრაგმენტიზებულზე. მონტენეგროში, ჩრდილოეთ მაკედონიაში, ბოსნია და ჰერცეგოვინაში, მათ შორის შვეიცარიაშიც კი ეს განმასხვავებლები ჯერ კიდევ არსებობს და სწორედ მათი ავტონომიური ჩართულობის მექანიზმებით ხდება მათი თანაარსებობა. ამდენად, ცენტრიდანული თეორიის ინტეგრაციული ფუნქციით, დროის მანძილზე, გამყოფის ბუნებრივი გაქრობით შეიძლება მიიღწეს და არა ძალმომრეობითი ინტერვენციით. ცენტრიდანული თეორიის ფარგლებში ჩამოყალიბებულ, ვფიქრობთ ხელოვნურ ინტეგრაციულზე მეტ რესურსს, ალბათ მაინც უალტერნატივო თანამონაწილეობის მოდელი გვთავაზობს. ის „ინსტიტუციურად ამყარებს პოლიტიკური წესრიგის ფრაგმენტაციას“ (Панов, 2015:286) და გვთავაზობს ინდივიდუალიზმის დაცვით მის ერთიანობას. თანასაზოგადოებრიობის მოდელი შეიცავს მცირე ეთნიკური ჯგუფების არა მარტო ჩართულობის, არამედ მათი მთავრობაში - მმართველობაში თანაზიარობის - პასუხისმგებლობის გაზიარების კონსტიტუციურ ინსტიტუციონალიზაციას.

³ თუმცა, ასეთი შედეგი ბოლომდე ეფექტიანად ვერ არის მიღწეული ესპანეთში და დღემდე მძლავრია ესეციური მისწრაფებები.

რადგანაც საზოგადოება ფრაგმენტიზებულია, ის სწორედ ერთიანი თანაარსებობის მიზნიდან მომდინარე გადასცემს ინტეგრაციის ფუნქციებს მრავალფეროვნებაზე დამყარებულ უმაღლეს სახელმწიფო ორგანოებს. კონსოლიდაციის ხელშემწყობი პოლიტიკის განსაზღვრა-განხორციელების მიზნით, ირჩევს მრავალსუბიექტიან ხელისუფლებას. გასაგებია ისიც, რომ ეს რთული სამუშაოა და მისი რუტინა ყოველთვის არ შეესატყვისება „მრავალფეროვნებისა“ და „თანამონაწილეობის“ ერთგვარად რომანტიზებულ აღწერილობებს, მაგრამ ამ ყველაფერს ალტერნატივა არ აქვს იქ, სადაც ეთნოსის გაგება ჯერ კიდევ გამყოფია, მით უფრო პოსტ კონფლიქტურ საზოგადოებებში, სადაც უმცირესობა ყოველთვის (ძირითადად სამართლიანად) „ჩასაფრებულის“ პოზიციიდან გამადიდებელი ლუპით აფასებს უმრავლესობის ინტერესების დამცველი მოხელეების საქმიანობას.

დ. ჰოპორიცი სვამს საკითხს - ასიმეტრიული პრეფერენციებით უმცირესობის გარანტიების შექმნით, რა შემთხვევაში მივიღებთ ცენტრიდანულ რეჟიმს? ცენტრიდანული „რეჟიმი ემყარება ზომიერი ფენების სურვილს, რომ დაუკავშირდნენ იმ ამომრჩევლებს, რომლებიც საარჩევნო განწყობებით არ არიან დაკავშირებული საკუთარ ეთნიკურ ჯგუფებთან და შექმნან ეთნოსთაშორისი საარჩევნო კოალიცია, რომელსაც შეუძლია მოერიოს უკიდურესი მონოეთნიკური პარტიების გამოწვევებს... უფრო ხშირად ხდება, რომ უმრავლესობის პარტიას სჭირდება უმცირესობის ხმები. უმცირესობათა ხმები, როგორც წესი, უჩვეულოდ ღირებული ხდება მაშინ, როდესაც უმრავლესობას ჰყავს მრავალი პარტია, რომლებიც იბრძვიან ამ ხმებისთვის. ამ შემთხვევაში, შესაძლებელი ხდება ცენტრიდანული შეთანხმების გაფორმება, რომლის დროსაც ჯგუფის მოთხოვნები კომპრომისულ ხასიათს იძენს, ვინაიდან ხმები ორივე ჯგუფის მიერ არის დაგროვილი შერეული პარტიებისთვის (Horowitz, 2014:10) თუმცა, თუკი უმცირესობის ხმებზე ვსაუბრობთ, ე. ი. ის კვლავ უმრავლესობისგან გამოყოფილი ჯგუფია და არა მასთან უკვე ინტეგრირებული. ამიტომ, მათი ერთ „ყულაბაში“ მოქცევა, ისევ ეთნიკური ნიშნით კვოტირების „ვაჭრობის“ საგანია.

კონსოციალური მიდგომა კრიტიკას იმსახურებს აგრეთვე დემოკრატიის თეორიის თვალსაზრისით, რომ ეს მოდელი, სხვადასხვა სეგმენტების ხელისუფლებაში თანამონაწილეობის უზრუნველყოფით, სპობს ან მნიშვნელოვნად ასუსტებს პოლიტიკურ კონკურენციას. სეგმენტების ნორმატივიზებული სავალდებულო თანამონაწილეობა, ამცირებს ოპერატიულობას როგორც გადაწყვეტილების მიღებაში, ასევე ამომრჩევლის

პრეფერენციებზე რეაგირების თვალსაზრისით (Hartzell, 2007). თუმცა, არ არის გამორიცხული, მივიღოთ პირუკუ მოცემულობა: რაც უფრო ფართოა ჩართულობის არეალი - მონაწილე სუბიექტების წრე (მით უფრო ეთნიკური ნიშნით), მით მეტად იზრდება კონკურენცია.

კოალიცია ტრადიციულად, აფერხებს მმართველობის ოპერატიულობას. თუმცა, როდესაც ბალანსია დასაცავი საზოგადოების ერთიანობასა და მართვის ოპერატიულობას შორის, ამ უკანასკნელის პრიმატმა, პირდაპირ შეიძლება გაზარდოს საზოგადოების დეზინტეგრაციის რისკი, რადგანაც შედეგზე ორიენტირებულმა მმართველობამ შესაძლოა მათი სასიცოცხლოდ მიჩნეული ინტერესები იმსხვერპლოს ან როგორც გარკვეული შემაფერხებელი გარემოება, სათანადოდ ვერ ასახოს პოლიტიკაში. თუმცა, კოალიცია, მით უფრო მრავალფეროვან საზოგადო ინტერესების პირობებში, ახდენს შიდა ბალანსს და წახალისებს კომპრომისებს, რაც ოპერატიულ მმართველობაზე უპირატესია.

არსებობს მოსაზრებებიც, რომ „ეთნიკური უმრავლესობა კონსოციალურ რეჟიმში რა მიზეზებითაც უხალისოდ აზიარებს ხელისუფლებას, იმავე მიზეზებით, ის ხშირად განიცდის კონსოციალურ სქემაზე უარის თქმის ძლიერ ცდუნებას“ (Horowitz, 2014:12). არადა კონსოციალური ინსტრუმენტები არ არის ინტეგრაციის იდეის მიღმა შექმნილი. ინტეგრაციული ფუნქციის შესრულების შემდეგ, შეიძლება ამ პროცედურებმა ნამდვილად ამოწუროს თავი და საზოგადოებაში თანასწორობისათვის ხელოვნური ინტეგრაციის მექანიზმები ეუცხოოს კიდეც, სწორედ მაშინ მიიჩნიოს ხელოვნურად გამყოფად. მაშინ კი ინტეგრირებული ჯგუფები, უპირატესად უმცირესობა, თავად თავად იგრძნობს და დააფიქსირებს ამ ასიმეტრიული მექანიზმების მოშლის საჭიროებას.

ამ ორი კონკურენტული თეორიის კონცეპტუალური მიდგომები და მათი ცალკეული მექანიზმები ჩვენ ერთი-მეორესთან შედარებითი უპირატესობების ჭრილში შეიძლება განვიხილოთ და ზოგიერთ შემთხვევაში, დააკომპენსირონ კიდეც ერთმანეთი. თორემ უნაკლო არც ერთი არ არის. ზუსტად ის უნდა განისაზღვროს, რომელ რეალობაში, რომელი გზა მიდის მიზნისაკენ მეტად ეფექტიანად.

ტრადიციულად: საპარლამენტო თუ საპრეზიდენტო?

თუმცა, კონფლიქტის პრევენცია-მოგვარების თვალსაზრისით, მმართველობის სისტემის მიმართ, არ უნდა გვექონდეს პირდაპირი და გადაჭარ-

ბეზული მოლოდინი. ის ავტონომიურად ვერ მიაღწევს ამ მიზანს. ნემისმი-
ერი მმართველობის სისტემა პოლიტიკური პროცესის ერთგვარი კალა-
პოტია, სადაც თავსებადად უნდა მიედინებოდეს ყველა პოლიტიკური
შენაერთი - მასში მოხდეს თანაარსებობის მექანიზმების თავმოყრა. ამი-
ტომ, მმართველობის სისტემა ისევ მათი შეთანხმების საგანი უნდა იყოს,
სადაც ისინი შესძლებენ ერთად ფუნქციონირებას, მათ შორის, თითოეული
შედარებით მცირე ჯგუფების ინტერესების რეალიზაციის ინსტრუმენტე-
ბისა და პროცედურების გათვალისწინებით.

ამ ყველაფრის გათვალისწინებით, ფრაგმენტიზებულ საზოგადოე-
ბებშიც დგას პრეზიდენტალიზმ-პარლამენტარიზმის მწვავე დაპირისპი-
რების საკითხი. ამასთან, პროპორციული საარჩევნო სისტემის მომხრეები,
უფრო დიდ მნიშვნელობას ანიჭებენ მთავრობის წარმომადგენლობას, ხო-
ლო პლურალიზმის მომხრეები მმართველობის უნარს, უფრო პრიორიტე-
ტულ საკითხად მიიჩვენებენ (Lijphart, 1991: 76) ხელისუფლების თანაზიარო-
ბის კონცეფცია მართალია მიიმართება კოლექტიური საპარლამენტო მმარ-
თველობისადმი, რადგანაც ის მეტად უზრუნველყოფს სხვადასხვა სემენ-
ტების წარმომადგენლობა-თანამონაწილეობას, მაგრამ როგორც აღვნიშ-
ნეთ, ის ყოველთვის არ არის უტყუარი და ყველა შემთხვევაზე უნივერსა-
ლური პასუხი. ის ვერ შექმნის კონფლიქტის გამორიცხვის ზუსტ გარან-
ტიებს. თუმცა, მმართველობის საკითხი ევროპის კონტინენტზე, მულტიე-
თნიკურ საზოგადოებებშიც, უპირატესად პარლამენტარიზმის მიმართუ-
ლებით გადაწყდა (ბელგია, ესპანეთი, ნიდერლანდები, ჩრდილოეთ მაკე-
დონია, მონტენეგრო) და მეტნაკლები წარმატებით მუშაობს. მხოლოდ კვი-
პროსზე იქნა მიღებული თავისებური საპრეზიდენტო მმართველობის
გადაწყვეტილება, მაგრამ ამანაც ვერ გაანეიტრალა და მოაგვარა კონფლიქ-
ტი. მთლიანობაში, ა. ლეიფხარტი ჩართულობით კონსენსუსის მაღალი შე-
საძლებლობის გათვალისწინებით, მულტინაციონალურ საზოგადოებებში
უპირატესობას კოალიციურ საპარლამენტო მმართველობებს ანიჭებს
(Lijphart, 1991: 72-84). „საპარლამენტო-პროპორციული სისტემები თითქ-
მის უცვლელად აჩვენებენ საუკეთესო შედეგს, განსაკუთრებით წარმომად-
გენლობის, უმცირესობათა ინტერესების დაცვის, ამომრჩევლის აქტიურო-
ბისა და უმუშევრობის კონტროლთან მიმართებით“ (Lijphart, 1991: 72-84).

ამავდროულად, არსებობს მკვეთრად განსხვავებული მოსაზრებე-
ბიც საპრეზიდენტო სისტემაში ოპერატიული მმართველობის ეფექტზე
ტრადიციული აპელირებით (Зазнаев, 2020:292; Theuerkauf, 2013: 72-81;

Theuerkauf, 2012: 82-90; Horowitz, 2004: 507-517). ამ ხედვით მიჩნეულია, რომ პრეზიდენტები საპრეზიდენტო სისტემაში გამოდიან უპირატესად როგორც „სოციალური გამაერთიანებელი და არა გამყოფი“ (Sisk, 2013: 86-88). ანუ პრეზიდენტის წარმომადგენლობითი და ინტეგრაციის ფუნქცია უკავშირდება არა მის პერსონალურ ინსტიტუციურ ავტორიტეტს, რაც უფრო ძლიერია ნეიტრალიზმის პირობებში, არამედ ისევ მის აღმასრულებელი ხელისუფლებით აღჭურვასა და ფართო უფლებამოსილებებს. ამ ხედვით, მიიჩნევა, რომ პრეზიდენტის ინსტიტუციური „სიძლიერის“ ხიბლით, „საპრეზიდენტო სისტემები ახალისებენ წინასაარჩევნო ეთნოსთაშორის კოალიციებს“ (Sisk, 1996: 54) და „ხელს უწყობს მოლაპარაკების წესების დანერგვასა და ხელისუფლებაში ჯგუფების ჩართვას“ (Horowitz, 1991: 205). ეს პოზიცია პლევარილებდა საქართველოშიც 1995 წლის კონსტიტუციაზე მუშაობისას. პოსტ ომისეულ, პრაქტიკულად საგანგებო მდგომარეობაში მყოფ ქვეყანას, სჭირდებოდა „არა შენელებული გადაწყვეტილებები, არამედ გადამწყვეტი პოლიტიკური ნება“ (ნინიძე, ბაბუკი, 2002:162). ის სთვლიდა, რომ „სახელმწიფოებრივი ცნობიერება და სახელმწიფოებრივი ცხოვრების სტილი *no lens volens* ერთი ადამიანის მმართველობასთან ასოცირდება“ (ნინიძე, ბაბუკი, 2002:164).

საპრეზიდენტო მმართველობის მომხრეების მტკიცებით, „დანაწილებული მმართველობა (პრეზიდენტი და როდესაც კონგრესში უმრავლესობა ეკუთვნის სხვადასხვა ჯგუფებს) ახდენს ეთნოკრატიის აღმოცენების ბლოკირებას. ამას გარდა, საპრეზიდენტო მმართველობის ურთიერთშეკავებისა და გაწონასწორების სისტემა არის ეთნიკური დომინაციის საწინააღმდეგო გარანტია“ (Зазнаев, 2020:295). თუმცა, ფაქტობრივად შეუძლებელია ჩამოყალიბდეს ის რეალობა, რომ თუ ერთ ეთნიკურ ჯგუფს გარკვეული უპირატესობა აქვს, პრეზიდენტის მანდატს უმცირესობა აკონტროლებდეს. საინტერესოა, რომ დ. ჰოროვიცი კონფლიქტების შემსუბუქების შესაძლებლობას უშუალოდ უკავშირებს პრეზიდენტის პირდაპირი წესით არჩევას (Horowitz, 1991, 206). მაგრამ ეს მხოლოდ მაშინ შეიძლება მოხდეს, როდესაც პრეზიდენტი ნიგერიის მსგავსად, მხოლოდ თანამონაწილეობით, თუმცა, მეტად მაღალი ბარიერიანობით სარისკო ნიგერიული წესით არის არჩეული⁴ და ის ინარჩუნებს წინასაარჩევნო კონსოლიდაციურ პოლი-

⁴ ნიგერიის პრეზიდენტი აირჩევა შტატების 2/3 მხარდაჭერით.

ტიკას. თუმცა კი რთულია ასეთი მაღალი კონსოლოდაციის როგორც წინა-საარჩევნო უზრუნველყოფა, ასევე მისი შემდგომი შენარჩუნება. ამავდროულად, არაფერი იძლევა სამართლებრივ გარანტიას, რომ პრეზიდენტი სხვადასხვა ეთნიკური ჯგუფების ჩართულობით, საზოგადოებრივ კონსოლოდაციაზე იქნება ორიენტირებული. ეს მხოლოდ მის კეთილ ნებაზე დამოკიდებული. ამიტომ, ამ შემთხვევაში, საპრეზიდენტო მმართველობის ერთპიროვნული ბუნება უპირატესად სხვათა ჩახშობის რისკებს შეიცავს. პრეზიდენტი, სწორედ საპრეზიდენტო ძალაუფლების ხისტი ბუნებით, ალბათ მხოლოდ წინაკონფლიქტურ სიტუაციებში შეიძლება იყოს, კონფლიქტის პრევენციაზე ორიენტირებული.

აღმასრულებელი ხელისუფლების ერთ პირში პერსონალიზაციის გამო, საპრეზიდენტო სისტემები საპარლამენტო სისტემების ერთპარტიულ მთავრობასთან შედარებით, მათ „კონცენტრირებას კიდევ უფრო მაღალი ხარისხით ახდენენ“ (Lijphart, 1991:73-74) ამიტომ, საპრეზიდენტო სისტემას არსებითად მივყავართ „ეთნიკურ უმცირესობათა პოლიტიკური წარმომადგენლობის შემცირებისაკენ“ (Theuerkauf, 2010:117-139), თუ არ იარსებებს პრეზიდენტის შესაბამისი კეთილი მოწყალე ნება. ჰოროვიცის პოზიციის საპირისპიროდ, უ. თეუერკაუფის მოსაზრებით, „საპრეზიდენტო სისტემა ქმნის ეთნიკური კონფლიქტების აღმოცენების რისკს იმის გამო, რომ „მოგებული იგებს ყველაფერს“ (Theuerkauf, 2012: 89-90). ეს პრინციპი, „საგრძნობლად მაღლა სწევს საპრეზიდენტო არჩევნების ფსონებს, რასაც გარდაუვლად მივყავართ საზოგადოებაში ურთიერთობათა გამწვავებისა და შემდგომი პოლარიზაციისაკენ“ (Linz, 1990: 51-69). სიტუაციას ამძაფრებს პრეზიდენტის უფლებამოსილების განსაზღვრულ ვადაში მკაცრი დაცულობა. საპრეზიდენტო მმართველობა ასევე განაპირობებს „ორპარტიული სისტემის ჩამოყალიბებას“ (Lijphart, 1991: 73) რითიც აღარ ტოვებს უმცირესობათა თანაზიარობის გარანტირებულ სივრცეს. ა. ლეიფხარტიც პოზიციით, „საპარლამენტო სისტემა უფრო მეტად შესაბამისია გაყოფილი საზოგადოებისათვის - რადგანაც საპრეზიდენტო რეჟიმები გულისხმობენ ერთი ლიდერის გაბატონებულ მდგომარეობას, ის ნაკლებ მოხერხებულია ხელისუფლების თანაზიარობისათვის, ვიდრე საპარლამენტო მმართველობა“ (Lijphart, 1977: 33). პრეზიდენტალიზმი შეუთავსებელია ჯგუფების ხელისუფლებაში თანამონაწილეობის პრინციპთან, რადგანაც „შეიცავს პირდაპირ ნეგატიურ გავლენას პროპორციულ წარმომადგენლობაზე“ (Lijphart, 1990: 68=84). საპრეზიდენტო სისტემაში სხვადასხვა ეთნიკური

ჯგუფების მმართველობა და მისი ხარისხის განსაზღვრა, მთლიანად პრეზიდენტის კეთილ ნებაზე ხდება დამოკიდებული და არ წარმოადგენს არანაირ სამართლებრივ ვალდებულებას, რადგან აღმასრულებელი ხელისუფლების ერთპიროვნული სისტემა თავად არ უხსნის გზას მმართველობაში წარმომადგენლობას. ეს კი ხანგრძლივი ტრადიციის გარეშე, ასუსტებს მის მდგრადობას. ამდენად, საპრეზიდენტო სისტემა „ერთი ლიდერის დომინანტური მდგომარეობის გამო, ნაკლებ მოხერხებულია ხელისუფლების თანაზიარობისათვის, ვიდრე საპარლამენტო მმართველობა“ (Lijphart, 1977: 33). უ. თეუერკაუფის მსჯელობით, „მმართველობის საპრეზიდენტო ფორმა შეიცავს ელემენტებს, რომლის დროსაც, ეთნიკური ჯგუფები ირიყებიან ძალაუფლების განაწილების პროცესისგან: საპრეზიდენტო არჩევნების ხასიათი ნულოვანი თანხა, პრეზიდენტის უფლებამოსილების ვადის დროში მკაცრი განსაზღვრულობა, აღმასრულებელი ხელისუფლების არაკოლეგიური ხასიათი და კოალიციის შექმნის შედარებით დაბალი შესაძლებლობა“ (Theuerkauf, 2012: 89-90). ცხადია, რომ მმართველობის ეს სისტემა თანამონაწილეობის ნაკლები შესაძლებლობის გამო, მკვეთრად ზრდის ეთნიკური ძალმომრეობის რისკს, შედარებით საპარლამენტო და შერეულ სისტემებთან.

საპრეზიდენტო სისტემის პერსონალიზაციით განპირობებული აღმასრულებელი ხელისუფლების კონცენტრაციის ამგვარი ფორმა და ხარისხი, პრეზიდენტის კეთილი ნების გარეშე, იურიდიულად გამორიცხავს მმართველობაში გამარჯვებულის გარდა სხვათა თანამონაწილეობას - მრავალსუბიექტიანი ობიექტური ჩართულობის შესაძლებლობას. ეს კი სპობს საზოგადოების განსხვავებულ ჯგუფებს შორის კომპრომისებზე დაფუძნებული პოლიტიკის ვალდებულებას. პოლიტიკური ძალაუფლების ამგვარი კონსტრუქცია და განლაგება კი გამორიცხავს ხელისუფლების თანაზიარობას, რის გარეშეც შეუძლებელია კონფლიქტის პრევენცია-მოგვარება. პოლიტიკის ინტეგრაციული მიზნიდან გამომდინარე, განსხვავებული, მაგრამ თავსებადი მხარე თავისი პროპორციული ხვედრით, პროპორციულად თანამმართველი უნდა იყოს. ამ პრინციპს საუკეთესოდ, ალბათ უფრო კოლეგიური მმართველობა შეესატყვისება. პოლიტიკაში თანამონაწილეობის ვალდებულების ტვირთი, საპარლამენტო მმართველობაში, ნაწილდება პროპორციულად. ამიტომ, სწორედ ეს გარემო მიგვაჩნია ხელისუფლების თანაზიარობისათვის ობიექტურად შესაბამისად, სადაც სამართლებ-

რივად იქნება გარანტირებული ამა თუ იმ ეთნიკური ჯგუფის ხელისუფლების სავალდებულო თანაზიარ სუბიექტად არსებობა. კონსოციალიზმში სწორედ თანაზიარობის სპეციალური სუბიექტი არსებობს ეთნიკური ჯგუფის სახით. მისი თანამონაწილეობის გარეშე, რასაც აპრიორი არ გულისხმობს საპრეზიდენტო მმართველობა, გამოირიცხება საზოგადო თანხმობა და ინტეგრაცია. საპარლამენტო მმართველობებში თავად სისტემა აიძულებს მხარეებს პროპორციულ კოალიციურ თანაარსებობას. 2013 წლის მონაცემებით უ. თეუერკაუფის ემპირიული კვლევის შედეგები „იმაზე მეტყველებენ, რომ ეთნიკურ-სამოქალაქო ომის რისკზე საპრეზიდენტო ხელისუფლების ზეგავლენა, სტატისტიკურად მნიშვნელოვანია მხოლოდ რვიდან სამ მოდელში“ (Theuerkauf, 2013: 72-81). *ჯ. მკგერის* აზრით, საპრეზიდენტო სისტემაში პრეზიდენტის არჩევნების ნულოვანი (zero-sum) ხასიათი, აღმასრულებელი ხელისუფლების არა კოლეგიური ბუნება და კოალიციების შექმნის შედარებით დაბალი ალბათობა, „შეიძლება გადაიჭრას კოლეგიური (ან კონსოციალური) პრეზიდენტალიზმით ან ნახევრადპრეზიდენტალიზმით“ (McGarry, 2012: 93-97).

ეს თეზისები კონკრეტული კონტექსტისა და სათანადო კონსენსუსის შემთხვევაში, არ სპობს საპრეზიდენტო სისტემის მიზანშეწონილობას. თუმცა, საპარლამენტო და შერეული მმართველობები, მისი კოლეგიური და დუალისტური პრინციპიდან და შესაძლებლობიდან გამომდინარე, თანამონაწილეობის უფრო მეტ სივრცეს შეიცავს და შესაბამისად, შედარებით უფრო მეტად შეესატყვისება კონსენსუსის გარემოს შექმნას. რადგანაც საპრეზიდენტო რესპუბლიკაში აღმასრულებელი ხელისუფლების ერთპიროვნული პერსონალიზაცია არ ქმნის საუკეთესო გარემოს კოალიციისათვის, ამიტომ, მათში ისეთი დიდი შეთანხმებები, როგორც იყო ამერიკული კოალიცია უოტერგეტის საქმის შემდეგ და კონსერვატორებისა და ლიბერალების კოალიცია კოლუმბიაში, ატარებს გამონაკლისის ხაისათს, რომელიც წარმოიშვა განსაკუთრებულად კრიზისული ვითარებიდან.

საპარლამენტო მმართველობის (საპრეზიდენტოსგან განსხვავებით) პროპორციული წარმომადგენლობა იძლევა კოალიციაში შესვლით მმართველობაში ჩართვის (ინკლუზიური მთავრობის) შესაძლებლობას. ეს არის კონფლიქტის როგორც პრევენციის, ასევე მისი მოგვარებისა და პოსტკონფლიქტური რეინტეგრაციის მეტი რესურსის შემცველი. ხელისუფლების თანაზიარობა ნიშნავს პოლიტიკის განსაზღვრა-წარმართვაში ყველა მნიშ-

ვნელოვანი ჯგუფის თანამონაწილეობას. მართალია ა. ლეიფხარტი მიიჩნევს, რომ „საპარლამენტო სისტემებში დიდი კოალიციები აუცილებელი არ არის, კაბინეტის ფორმას იღებდნენ“ (Lijphart, 1977:31), თუმცა, მონაწილეობის ყველაზე ქმედითი ინსტრუმენტი, ჩართულობის განცდის ობიექტურად მაღალი ხარისხის გამჩენი, სწორედ პარლამენტიდან ზურგ გამაგრებულ მმართველობაში მონაწილეობაა. ამ დასკვნას გვკარნახობს საერთო უნივერსალური მიდგომა, რომ ძალაუფლების ფლობის განცდას მმართველობაში ჩართულობა იძლევა.

ცენტრალიზმის თეორიის ინტეგრაციული რესურსის ავტორები ძირითადად ინსტიტუტების ეფექტიანობაში ხედავენ (Horowitz, 2014: 10) სადაც წინა პლანზე იწევს ხელისუფლების კეთილი ნება, ვიდრე თანამონაწილეობით საერთო სამართლებრივი გარემოს შექმნა, რაც განაპირობებდა ფასეულობრივ კონსოლიდაციას. ის ეთნიკურ ჯგუფებს შორის განსხვავებებისა და წინააღმდეგობების გადალახვის შესაძლებლობას ხედავს არა მეტ პროპორციულ ჩართულობა-თანამონაწილეობაში, არამედ ეთნიკური გამყოფის გატანაში საარჩევნო პროცესიდან. ჰოროვიცი ამტკიცებს, რომ ძალადობრივი კონფლიქტის აღბათობა მნიშვნელოვნად მცირდება, როდესაც ინსტიტუტები და პრაქტიკოსები ქმნიან შიდაჯგუფურ და არა ჯგუფებს შორის მეტოქეობის სტიმულებს წინასაარჩევნო კოალიციების ფორმირებისას (Horowitz, 2004: 507-508). ის ხასგასმით აღნიშნავს, რომ მკაცრი ინსტიტუტების შექმნის ნაცვლად, რომლებშიც არჩეული წარმომადგენლები ერთად უნდა მუშაობდნენ არჩევნების შემდეგ, „ჯგუფთაშორისი პოლიტიკური თანხმობა“ მიიღწევა იმ „საარჩევნო სისტემების მეშვეობით, რომლებიც პარტიებისათვის უზრუნველყოფენ სტიმულებს - სხვადასხვა ჯგუფის მონაწილეობით შექმნან კოალიციები და სხვანაირად შეარბილონ მათი პოლიტიკური ყოფაქცევა“ (Horowitz, 2004: 507-508). თვალსაჩინოა, რომ ჰოროვიცი, ეთნიკური გამყოფის დაძლევით, წინასაარჩევნო თანხმობას ანიჭებს უპირატესობას და არა პირიქით - არჩევნების შემდგომ, ხელისუფლების პროპორციულ თანაზიარობას. ანუ, ეთნიკური ჯგუფებიც, ფაქტობრივად არსებული ეთნიკური გამყოფის უარყოფით, საერთო იდეოლოგიური ნიშნით უნდა დაჯგუფდნენ და ასე მოახდინონ მათი ინტერესების განხორციელება. თუმცა, ეთნიკური გამყოფის მოსპობა ხელოვნურად ვერ მოხდება. ამ გამყოფის უარყოფა, შესაბამისად არ იწვევს არც ეთნიკური

ინტერესების დაკმაყოფილების ინსტიტუტებისა და პროცედურების დანერგვას. შესაბამისად, ისპობა მათთვის მგრძნობიარე ეთნიკური ნიშნით რეალიზაციის შესაძლებლობა.

თუკი ეთნიკური ნიშნით საზოგადოებრივი გაყოფის ხარისხი არ არის მაღალი და ის იძლევა წინასაარჩევნო თანხმობების შესაძლებლობას, ეს ბუნებრივად მოხდება. ცენტრიდანული თეორია პრაქტიკულად ბუნებრივი გამყოფის ხელოვნურ უარყოფას გვთავაზობს. თუმცა, თუ რეალური გამყოფი ფაქტორი არსებობს ეთნიკური ნიშნით, როდესაც ეროვნების გაგება ჯერ კიდევ ვერ განისაზღვრება მოქალაქეობით, რთულია ეთნოსთაშორისი კოალიციები სუფთა იდეოლოგიური ნიშნით, ეთნიკური ბალანსის გარეშე. ამ იდეამ ბუნებრივად მხოლოდ მას შემდეგ შეიძლება იმუშაოს, რაც ჩართულობით კონსოლიდაცია შესძლებს ეთნიკური ნიშნით განსხვავებებით თანაარსებობას იმგვარ ღრმა შერწყმას, რომ ის აღარ იქცეს საზოგადოების გამყოფად. თუ ინტეგრაციის ასეთი ხარისხი იქნა მიღწეული, პრეფერენციები არა მხოლოდ უფუნქციო გახდება, არამედ ხელოვნურად გამყოფი გახდება და დეზინტეგრაციის როლსაც შეასრულებს. მაგრამ ინტეგრაციის ეს ხარისხი მხოლოდ ბუნებრივად უნდა მომწიფდეს.

როგორც ვნახეთ, არაერთი ავტორი აყალიბებს ცალსახა პოზიციას (Zaahnev, 2020:292-295; Theuerkauf, 2013: 72-81; Theuerkauf, 2012: 82-90; Horowitz, 2004:507-517; Sisk, 2013: 74; Lijphart, 1991: 74; Linz, 1990: 51-69; McGarry, 2013:93-97), მმართველობის თუ რომელი სისტემა შეესატყვისება ეთნოკონფლიქტების პრევენციასა თუ მოგვარებას. თუმცა, ვთვლით, რომ აღწერილი კონკრეტული ფაქტორებისაგან განყენებულად მმართველობის სისტემის არჩევანის ერთმნიშვნელოვანი გადაწყვეტა, ცალსახად მმართველობის რომელი სისტემაა ეფექტიანი კონფლიქტის პრევენციისათვის ან მასზე რეაგირებისთვის, არ არსებობს არც პოლიეთნიკურ თუ პოსტკონფლიქტურ სიტუაციებში, ისევე როგორც საერთოდ. ამ პირობებში სწორი არჩევანის გაკეთება ეთნიკურ-კულტურულ და ფასეულობრივი სისტემების სწორი ანალიზის საფუძველზე უნდა განხორციელდეს. მხოლოდ ამ შემთხვევაში შეიძლება იყოს არჩევანი სწორი, როდესაც ის დაეფუძნება არგუმენტირებულ ანალიზს და ანალიზზე დაფუძნებულ არგუმენტაციას.

ჩვენს მსჯელობაში გამოიკვეთა კოლეგიური მმართველობის უპირატესობა ჩართულობით. ამასთან, ეს ამცირებს საპარლამენტო მმართველობის პერსონალიზაციის რისკებს. ამის მიუხედავად, ამ შემთხვევაში

ჩვენი მიზანი არც არის, დავასკვნათ, პოლიეთნიკურ საზოგადოებებში კონფლიქტის პრევენცია-მოგვარებისათვის საპრეზიდენტო რესპუბლიკა უფრო ეფექტიანია, საპარლამენტო, შერეული რესპუბლიკის რომელიმე ვარიანტი თუ სულაც მონარქია. ეს შეუძლებელია იქნება საზოგადოების იმ ყოველი ინდივიდუალური მდგენელების განსხვავებულობის გამო, რომლებიც არსებობს როგორც ობიექტური განმსაზღვრელი ფაქტორები. უკეთესი იქნება მმართველობის ის სისტემა, რომელიც ფუნქციურად ეფექტიანად იმუშავებს. იმუშავებს ის, თანამედროვე კონსტიტუციონალიზმის ფარგლებში, რომლის საზოგადო ლეგიტიმაციაც მოხდება ეთნიკური და პოლიტიკური ნიშნით იდეოლოგიზებული ჯგუფების მიერ. ამასთან, საყურადღებოა ჰოროვიცის მოსაზრებაც, რომ მოლაპარაკებებისას, მხარეთა მიერ „ინტერესების წინასწარ განსაზღვრული პერსპექტივა, ასევე ზღუდავს არჩევანს“ (Horowitz, 2014:9). ამიტომ, ინდივიდუალური გარემოებების ფარგლებში, მხოლოდ მხარეების შეთანხმებით შეიძლება იქნას მიღწეული იმგვარი სისტემის ფორმირება, რომელიც იმუშავებს როგორც ყველა მხარისაგან ლეგიტიმირებული. ერთი უდავოა - მმართველობის სისტემის სწორი არჩევანი და მისი ეფექტიანი ფუნქციონირება, საზოგადოების ყველა ეთნიკური ჯგუფის სამართლიან წარმომადგენლობას მოითხოვს, სახელმწიფო ხელისუფლების როგორც საკანონმდებლო, ასევე აღმასრულებელ განშტოებაში. შესაბამისად, მმართველობის სისტემა თავისთავად სეპარაციულად, ვერ იქნება კონფლიქტის მოგვარების ინსტრუმენტი. ის საერთო პოლიტიკურ ფაქტორებთან ერთად შეიძლება იყოს ეფექტიანი.

საარჩევნო სისტემების თავისებურებები: რისკები და შესაძლებლობები. თანამედროვე კვლევები, გაყოფილ საზოგადოებებში სახელმწიფო ხელისუფლების ეფექტიანი არქიტექტონიკის საკითხის მნიშვნელობას საარჩევნო პროცესიდანვე ხედავენ. ამ თვალსაზრისით, „საარჩევნო სისტემა აღმოჩნდა მნიშვნელოვანი გავლენის მქონე“ (Вазнаев, Сидоров, 2020:299). და აქტიურად აღინიშნება, რომ „კონფლიქტების მოგვარების ინსტიტუციურ ფაქტორებს შორის, მნიშვნელოვანია საარჩევნო სისტემა და სახელმწიფო მოწყობა“ (Theuerkauf, 2013: 72). სწორედ საარჩევნო სისტემით უნდა გამოირიცხოს ერთი ეთნიკური ჯგუფის მიერ ხელისუფლების უზურპაცია და მიიღწეს ეთნიკური ჯგუფების სამართლიანი წარმომადგენლობა. საარჩევნო სისტემა მაქსიმალურად უნდა ასახავდეს ქვეყანაში ეთნიკურ განლაგებით განპირობებულ პოლიტიკურ ბალანსს და ხელს უწყო-

ბდეს მმართველობაში უმცირესობათა ჩართულობას. ინსტიტუტების დონეზე (გადაწყვეტილების მიღებაში) ჩართულობა ამგვარად უნდა იყოს უზრუნველყოფილი საარჩევნო სისტემიდანვე.

შესაბამისად, საარჩევნო სისტემის ეფექტიანად განსაზღვრიდან იღებს სათავეს მმართველობის სისტემაზე ატიპური გავლენები. ა. ლეიფხარტი გაყოფილ საზოგადოებებში პროპორციულ წარმომადგენლობას ანიჭებს უპირატესობას, რაც შემდეგ, იდეოლოგიური სიახლოვით, განაპირობებს ხელისუფლების პროპორციულ თანაზიარობას კოალიციის სახით. ამ ტიპის საზოგადოებებში, პროპორციული არჩევნების მეორე - დემოკრატიზაციის კომპონენტიც განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს. მულტიეთნიკურ საზოგადოებებში, ინტეგრაციის მიზნიდან გამომდინარე (სადაც საზოგადოების ერთად ფორმირება ჯერ კიდევ ვერ ეფუძნება მოქალაქეობის პრინციპს), განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს საშუალო და წვრილი პარტიების პარლამენტში პროპორციულ წარმომადგენლობას, რის გარეშეც, მოისპობოდა უმცირესობათა ხელისუფლებაში თანამონაწილეობის სამართლებრივი გარანტიები. „სადაც ღრმა განხეთქილებაა ეთნიკური ნიშნით ან სადაც დგას ახალი დემოკრატიული ძალების დემოკრატიის მოწინააღმდეგე ძველ ჯგუფებთან შერიგების საჭიროება (Lijphart, 1991:75)“. ჩართულობის მიზანს ემსახურება ეთნიკურ უმცირესობათა და რეგიონული პარტიების არსებობაც, რომლებიც ზოგჯერ, კოალიციის პარტნიორებიც არიან ხოლმე: ჩრდილოეთ მაკედონია, რუმინეთი, უნგრეთი, ხორვატია და ახლა უკვე მონტენეგროც.

საყურადღებოა, რომ მულტიკულტურულ საზოგადოებებში მაჟორიტარული არჩევნები მმართველ ელიტებად უმრავლესობაში მყოფ ჯგუფებს აყალიბებს. ამასთან, მაჟორიტარული სისტემა შთანთქმავს უმცირესობებს, მით უფრო, თუ ისინი განსახლების თვალსაზრისით, მიმოზნეული იქნებიან ქვეყნის სხვადასხვა კუთხეებში. ამ გზით, ისინი ვერ იარსებებენ როგორც ავტონომიური ელექტორალური წყარო და ისევ უმრავლესობას შეერწყებიან უკვალოდ. ამ მოცემულობაში, მაჟორიტარულმა სისტემამ, შესაძლოა შეასრულოს არა კონსოლიდაციის არამედ საპირისპიროდ, დეზინტეგრაციისა ფუნქცია. მაჟორიტარულ სისტემას თავისი ტრადიციული ნაკლოვანებთ, რომ შთანთქმავს წვრილი და საშუალო პარტიები, შესაძლოა ასპარეზიდან განდევნოს ეთნიკური უმცირესობებიც და განაპირობოს ერთი ეთნიკური ჯგუფის დომინანცია. პროპორციული ჩართულობა კი

ამცირებს ამ რისკს, შესაბამისად, პრობლემის ძალადობრივი გადაწყვეტი-სკენ სწრაფვას. ამიტომ, მნიშვნელოვანია რეგიონული პროპორციული სიების სისტემით, პარტიების საქმიანობის განშლადობა. ეს პოლიტიკური პროცესის „ელიტარულ-დედაქალაქური“ კონცენტრაციის საწინააღმდე-გოდ, ახალისებს ადგილობრივი პოლიტიკური ელიტების აღმოცენება-განვითარებას და საზოგადოების განვრცობილი ჩართულობით, დემოკრა-ტიზაციის უწყვეტობას.

მეორეს მხრივ, საარჩევნო სისტემით უმცირესობათა წარმომადგე-ნლობა არ არის საკითხის გადაწყვეტა. არც მათი ავტონომიურ საარჩევნო წყაროდ არსებობა არის მიზანი. ეს საერთო სახელმწიფო პოლიტიკაში თა-ნამონაწილეობის ინსტრუმენტია, ამოცანაა უმცირესობათა ინტეგრაციის, მმართველობაში ჩართვისა და თვითმყოფადობის დაცვისათვის.⁵ ამიტომ, ბუნებრივი დისბალანსის ხელოვნური ბალანსირებისათვის, პირველადი ეფექტიანი საშუალება საარჩევნო სისტემაა. ამ მიმართულებით, შეიძლება გამოყენებულ იქნას სხვადასხვა ვარიაციები: უმცირესობათა კომპაქტური დასახლებების მიხედვით რეგიონულ-პროპორციული არჩევნები; მაჟორი-ტარული არჩევნები როგორც ერთმანდატიან, ასევე მრავალმანდატიან ოლ-ქებში ეთნიკური ნიშნით კვოტირებით; ჯვარედინი კენჭისყრა;⁶ ერთადე-რთი გადასაცემი ხმის სისტემა და სხვა პრეფერენციული სისტემები.

უმცირესობათა წარმომადგენლობას ყურადღება ეთმობა არა მხო-ლოდ ფედერალიზებულ სახელმწიფოებში. ასე მაგალითად, ხორვატიაში, ძირითადად რეგიონულ-პროპორციულ სისტემასთან ერთად (რეგიონული პარტიების ჩართულობით), რამდენიმე მანდატი უმცირესობებსა და დიას-პორაზე კვოტირებით, მაჟორიტარული წესითაც ნაწილდება. თუმცა, უმრა-ვლესობის მიერ ძალაუფლების კონცენტრაციის თავიდან ასაცილებლად,

⁵ ამავედროულად, მათი წარმომადგენლობის უზრუნველყოფა შეიძლება სატიტულო ერს (უმრავლესობას), მაინც აძლევდეს პარლამენტში მთავრობის შესაქმნელი საპარლამენტო უმრავლესობის შექმნისა და უმცირესობის ხელისუფლების თანაზიარობიდან გარიყვის შესაძლებლობას. ამიტომ, ასეთ დროს საჭიროა ხელისუფლების თავისთავადი ბოჭვის შეთანხმებები, როგორც ეს ხდება პოლანდიაში თუ ჩრდილოეთ მაკედონიაში.

⁶ ეს სისტემა იყო შეთავაზებული კოფი ანანის მიერ კვიპროსზე, როდესაც ბერძნები თავის წარმომადგენლად ირჩევდნენ თურქს და პირიქით - თურქები - ბერძენს. თუმცა ეს მოდელი უარყოფილი იქნა თურქეთის მხარის მიერ. ჰოროვიცისეული მოსაზრებით, ეს სისტემა მიჩნეული იქნა „ხმების ჭეშმარიტად გამაერთიანებელი სისტემად“ (Horowitz, 2014: 15.), რო-მელიც შეიცავს ჰოროვიცისეული ცენტრიდანული კონცეფციის წინასაარჩევნო კონსენ-სუსის პრინციპს. <https://www.journalofdemocracy.org/wp-content/uploads/2014/03/Horowitz-25-2.pdf>

მთლიანობაში, გამოკვეთილია რეგიონულ-პროპორციული არჩევნების უპირატესობა. ის თავიდან გვარიდებს მსხვილი პარტიების მიერ მცირე ჯგუფების შთანთქმას და ამის საპირისპიროდ, პარტიებს საზოგადოებრივი წილის ტოლ-სწორ წარმომადგენლობას აძლევს, მათ შორის ეთნიკურ პარტიებსაც. იქ, სადაც ნებადართულია უმცირესობათა პარტიების შექმნა, ბელგიაში, ფინეთში, რუმინეთში, ჩრდილოეთ მაკედონიაში, მონტენეგროში, პროპორციულმა სისტემამ „მათ ნამდვილად სრულყოფილი წარმომადგენლობის მიღების შესაძლებლობა მისცა“ (Lijphart, 1991:74). მანდატების პროპორციული განაწილება განსაზღვრავს პარტიების ბუნებრივ როლსა და ხვედრს, რის საფუძველზეც იღებს წილს კოალიციაში და ამ გზით, ამცირებს ჩართულობისათვის საჭირო, დამატებითი (მათ შორის, პრეზიდენტის კეთილ ნებაზე დამოკიდებული) ხელოვნური ჩარევების მექანიზმების შექმნის აუცილებლობას.

აღსანიშნავია, რომ ნებისმიერი თეორიის მიმდევარი სცნობს საარჩევნო სისტემისა და შესაბამისად, უმცირესობათა წარმომადგენლობის უზრუნველყოფის მნიშვნელობას ხელისუფლების ფორმირების მიზნით. დ. ჰოროვიცი, რომელიც ეთნიკური გამყოფის დაძლევიტ წინასაარჩევნო თანხმობას ანიჭებს უპირატესობას, აღნიშნავს, რომ მკაცრი ინსტიტუტების შექმნის ნაცვლად, რომლებშიც ყველა ჯგუფი ერთად იქნება წარმოდგენილი არჩევნების შემდეგ, „ჯგუფთაშორისი პოლიტიკური თანხმობა“ მიიღწევა უფრო იმ „საარჩევნო სისტემების მეშვეობით, რომლებიც პარტიებისათვის უზრუნველყოფენ სტიმულს - სხვადასხვა ეთნიკური ჯგუფების მონაწილეობით შექმნან კოალიციები ან სხვაგვარად შეარბილონ მათი ეთნოცენტრული პოლიტიკური მისწრაფებები“ (Horowitz, 2004: 121). ის ნიგერიის მაგალითზე აღნიშნავს: „ერთადერთი ცენტრიდანული მექანიზმი რაც იმ დროს კონსტიტუციაში იყო გაწერილი და ძალაში რჩება, იყო მოთხოვნა, რომლის თანახმადაც, პრეზიდენტობის გამარჯვებული კანდიდატი სარგებლობს შტატების ორი მესამედის ფართო მხარდაჭერით. მსგავსი წესი მიღებული იქნა ჯერ ინდონეზიაში 2002 წელს, შემდეგ კი კენიაში 2010 წელს, რაც მიუთითებს ცენტრიდანული ინსტიტუტების გარკვეულ წინსვლაზე მსოფლიოს სხვადასხვა კუთხეში“ (Horowitz, 2014: 10). თუმცა, ეს მექანიზმიც, ეთნო-ჩართულობის ინსტრუმენტია. მართალია საპრეზიდენტო მანდატი ერთია, მაგრამ არჩევნების შემდეგ ამომრჩევლთან წყვეტა საზოგადოებრივ დეზინტეგრაციას გამოიწვევს, ამიტომ, საარჩევნო თანხმობაც (რაც საბოლოოდ მმართველობაში თანამონაწილეობისკენ უნდა

მიიმართოს), კონსოლიდაციაა. შესაბამისად, ერთმანეთს ერწყმის ცენტრი-დანული და კონსოციალური ხედვები. საერთოდ დ. ჰოროვიცის მსჯელობა, რომ საარჩევნო სისტემები იმგვარად შეირჩეს, რომ მოხდეს სხვადასხვა ეთნიკურ ჯგუფებს შორის წინასაარჩევნო თანამშრომლობის წახალისება და მიიღწეს ეთნიკური ფრაგმენტაციის დასუსტება პოლიტიკური შეჯიბრობითობის პროცესში, ჩართულობისკენაა მიმართული. ეს მიდგომებიც, სწორედაც ხელისუფლებაში სამართლიან წარმომადგენლობას ემსახურება, თუმცა, ცოტა არ იყოს, იდეალიზებულად მიგვაჩნია, რადგანაც, წინასაარჩევნო კოალიციებშიც ვერ ავუვლით გვერდს ასიმეტრიულ პრეფერენციებს.

ეთნიკურ კომპონენტთან კოალიციები და ვეტო. როგორც აღვნიშნეთ, ა. ლეიფხარტი მიიჩნევს, რომ საპარლამენტო სისტემებში, არ არის აუცილებელი, დიდი კოალიციები სამთავრობო კოალიციად განსახიერდეს და საკმარისია მათი საპარლამენტო თანხმობა (Lijphart, 1977: 31). თუმცა, ფაქტია, რომ მისწრაფება დიდია სწორედ მმართველობაში თანამონაწილეობისაკენ. კოალიციებში, პარტნიორების კონკურენცია განაპირობებს მეტ საპარლამენტო და შიდა კონტროლს, ასევე პასუხისმგებლიანი მმართველობის არსებობას. ამ კომპონენტების მნიშვნელობა იზრდება მულტინაციონალურ საზოგადოებებში, როდესაც ყველა ძირითადი ეთნიკური ჯგუფი, მხარდაჭერის პროპორციულად არის წარმოდგენილი კოალიციაში. ეს მართვის პროცესის გართულებასთან ერთად, ანეიტრალებს ეთნიკურად მწვავე საკითხების გადაწყვეტას. ამასთან, მნიშვნელოვან ზემოქმედებას ახდენს კოალიციური ეთნიკური ვეტოს გამოყენების განსაზღვრაზეც. ასევე რიგი დაკვირვებები ცხადყოფს, რომ ინსტიტუციურად მყარი ეროვნებათშორისი კოალიციები, ეფექტიანია. პროპორციული საარჩევნო სისტემის პირობებში მთავრობა პრაქტიკულად ვერ პერსონალიზდება - ყოველთვის ინარჩუნებს კოლეგიურ პრინციპს, შესაბამისად, ვერ აღწევს პარლამენტთან მონოლითურ ერთიანობას და მცირდება მასზე ზეგავლენაც. ამის პროპორციულად, იზრდება პარლამენტის დამოუკიდებლობის ხარისხი, რაც პოლიტიკურ პროცესს ხდის მეტად დემოკრატიულსა და ანგარიშვალდებულს. ამიტომაც, პროპორციული საარჩევნო სისტემა და მის საფუძველზე ფორმირებული საპარლამენტო მთავრობები მიიჩნევა როგორც „პასუხისმგებლიანი, წარმომადგენლობითი მმართველობის მიზანთან ყველაზე მეტად შესატყვისი“ (Чепель, 2016). შესაბამისად, ის მოთხოვნადია ახალ და

სუსტ დემოკრატიებში, მით უფრო, პოლიეთნიკურ საზოგადოებებში. პროპორციული სისტემით განპირობებული კოალიციური მთავრობის პირობებში (თუნდაც წამყვანი პარტიის არსებობით), კოლეგიურობის პრინციპის მკაფიო შენარჩუნებით, შიდა კონკურენციისა და კონტროლის კომპონენტების წინა პლანზე წამოწევით, უფრო მკაფიო ხდება ხელისუფლების დანაწილება და ქმედითია „საკანონმდებლო და აღმასრულებელ ხელისუფლებას შორის ბალანსირებული ურთიერთობა“ (Lijphart, 1984: 158-160).

ა. ლეიფხარტი განსაკუთრებით გამოყოფს დიდი კოალიციების ფაქტორს: „როდესაც არსებობს ორი ძირითადი სეგმენტის წარმომადგენელი პარტია, ორი სტაბილური პარტიული ალიანსი, ანდაც უმრავლესობის პარტია, რომელიც უპირისპირდება ორ ან მეტ პატარა პარტიას, დიდი კოალიცია მთავრობიდან უმცირესობის მუდმივი გამორიცხვის თავიდან ასაცილებლის ერთადერთი გზაა“ (Lijphart, 1977: 30). დიდი შეიძლება ყოველთვის არ იყოს მრავალსუბიექტიანი. ვფიქრობთ, არსებითი შეთანხმების ხარისხია. მრავალკომპონენტიან ეთნიკურად ფერად საზოგადოებაში, კოალიცია როგორც თანამმართველობის კოლეგიური ფორმატი, საზოგადოების ყველა შემადგენელი ჯგუფის ჩართულობის ასპარეზია. თვალსაჩინოა, რომ საპარლამენტო კოალიციების შემთხვევაში მუშაობს არა ჰორიზონტალური წინასაარჩევნო „ჯგუფთაშორისი შეთანხმებები“, არამედ სწორედ პოსტსაარჩევნო კოალიციები (ჩრდილოეთ მაკედონია, მონტენეგრო). სწორი საარჩევნო სისტემის განსაზღვრა არსებითია კოალიციის კონტურების განსაზღვრისათვის. ის წარმოაჩენს ეთნიკური ბალანსით საზოგადოებრივი განწყობების პროპორციულ შეფარდებას, რათა განსაზღვროს დიდი პარტიების ბოჭვის ხარისხი.

კოალიცია არის განსხვავებული ჯგუფების ჩართულობის ასპარეზი და ის ფუნქციურად მთლიანად კომპრომისებზე დგას. როგორც აღვნიშნეთ, სწორედ ეს გამოკვეთს ძალაუფლების გადანაწილებას. ამიტომ, კოალიცია წარმოუდგენელია შიდა ვეტოს მექანიზმის გარეშე. კოალიციაში მოქმედებს არა პრინციპი ჩართულობა Vs ვეტო, არამედ ჩართულობა & შეყოვნება (ვეტო). ორმხრივი (უფრო ზუსტად ყოველმხრივი კოალიციის სუბიექტების მიხედვით) ვეტო არის „უმცირესობის მმართველობა უარყოფის მეთოდით“ (Lijphart, 1977: 83). უდავოა, რომ ვეტო შემოქმედებს მმართველობის ოპერატიულობაზე, თუმცა, ვეტო საზოგადოდ, ნეგატიური შემაკა-

ვებელი (და არა ინტერვენციული) ძალის ღონისძიებაა; მას მხოლოდ პოლიტიკის მიმართულების განსაზღვრაზე შემაკავებელი ზემოქმედება შეუძლია (ანუ არ დაშვების ძალა აქვს) და არა ის, რომ თავად, პირდაპირ განსაზღვროს პოლიტიკის მიმართულება. უარყოფის გზით, ის უფრო ნეგატიურ კანონმდებელს ემსგავსება. ამ გზით, ვეტო პოლიტიკას იცავს დელეგატიმაციის რისკებისგან. შიდა კოალიციური ვეტო შეიძლება იყოს როგორც კოალიციის სუბიექტებს შორის შეთანხმებით შემოდებული ინსტრუმენტი, ასევე ფორმალურად, მათ შორის, კონსტიტუციით დადგენილი. ასე, „ბელგიაში კათოლიკურ, სოციალისტურ და ლიბერალურ „სულიერ ოჯახებს“ შორის, შემხვედრი ვეტო არ ყოფილა არაფორმალური ურთიერთობების პრინციპზე მეტი, მაგრამ ის კონსტიტუციაში გამყარებულია ენობრივი ჯგუფების ინტერესების დაცვის საკითხების მიზნით... 1970 წელს ეს წესი გარდაიქმნა კონსტიტუციის შესწორებად: კანონები, რომლებიც ეხება ენობრივი ჯგუფების კულტურულ და საგანმანათლებლო ინტერესებს, მიიღება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც მას მხარს დაუჭერს როგორც ფრანგულად მოლაპარაკე, ასევე ფლამანდიურად მოლაპარაკე პარლამენტარების უმრავლესობა. ეს კი ნიშნავს ორივე ენობრივი სეგმენტისათვის ოფიციალური ვეტოს უფლების მიცემას“ (Lijphart, 1977: 38). საპარლამენტო და შესაბამისად სამთავრობო კოალიციაში, მის გარეშე გადაწყვეტილების მიღების რისკის მინიმინიზაციისათვის სააჭიროა, განისაზღვროს იმ საკითხთა წრე, რომელიც არ შეიძლება მიღებულ იქნას მათი უმრავლესობის მხარდაჭერის გარეშე. ასეთი შეიძლება იყოს კონსტიტუციის გადასინჯვა იმ ნაწილში, რომელიც ეხება მათ უფლებებს. ამა თუ იმ გადაწყვეტილების არ დაშვების შესაძლებლობა, სწორედ თანამონაწილეობით დაცულობის ერთ-ერთი ქმედითი ინსტრუმენტია. თუმცა ფაქტია, მან შეიძლება აზარალოს რეფორმების სისწრაფე თუ ვეტოს ობიექტები კანონმდებლობით სწორად არ განისაზღვრა. მაგრამ მეორეს მხრივ, იცავს მეტ ფასეულობას - უმცირესობის ინტერესებს, რაც აუცილებელი პირობაა კონფლიქტის პრევენციისათვის.

სახელმწიფოს მეთაურის ინსტიტუციური ვარიაციები. შვეიცარიისა და ბოსნია და ჰერცეგოვინის შემთხვევებში, ტავტოლოგიაც კი იქნებოდა იმ სიცხადის მტკიცება, რომ ტერიტორიული მოწყობა სახელმწიფოს მმართველობის სისტემისა და უმაღლეს ორგანოთა შესაბამისი არქიტექტურის საფუძველია. ანუ, ერთიანი სახელმწიფო და შესაბამისად მისი ორგანოები,

ქვემოდან - საფეხურ-საფეხურ იქმნება ზედა მწვერვალის - ერთიანი სახელმწიფოს მიმართულებით. ამიტომ, ფედერაციული უფლებამოსილებები სუბიექტთა ნაკრები უფლებამოსილებებია, რასაც (ფინანსური თუ ერთიან სახელმწიფოში ორგანიზების შეუძლებლობის მიზეზებით) ინდივიდუალურად ვერ გაუმკლავდებიან. ამ ქვეყნების შემთხვევებშიც, სწორედ აღნიშნულმა ფაქტორებმა განაპირობა უმაღლეს ორგანოთა სისტემური მოწყობა, მათ შორის, სახელმწიფოს მეთაურის ფორმა და მისი ფორმირების წესიც. ამ ფონზე, თანასაზოგადოებრიობის კონცეფციის მკაფიო ნაყოფად აღმოცენდა სახელმწიფოს მეთაურის ატიპური ვარიაციები - სახელმწიფოს კოლექტიური მეთაურის სახით. შვეიცარიის კონფედერაციის ფედერალური კონსტიტუციის 174-ე მუხლის თანახმად, „ფედერალური საბჭო არის კონფედერაციის უმაღლესი მმართველი და აღმასრულებელი ხელისუფლება“.⁷ ეს კოლეგია ფლობს აღმასრულებელ ხელისუფლებას და მასში შერწყმულია სახელმწიფოს მეთაურის ფუნქციებიც. საპარლამენტო სისტემების მსგავსად, შვეიცარიის მთავრობაც კოლექტიურია და „ის პარლამენტიდან მომდინარეობს და არა საარჩევნო კორპუსიდან“ (ლოვო, 2002: 259). თუმცა, სწორედ იმიტომ, რომ საბჭო იმავდროულად აღმასრულებელი ხელისუფლების მატარებელია, საპარლამენტო სისტემისაგან განსხვავებით, ის არ არის სახელმწიფოს ავტონომიური მეთაური, თავისი ნეიტრალური საარბიტრაჟო შესაძლებლობების ჩათვლით. იმისდა მიუხედავად, რომ შვეიცარიის ფედერალური საბჭო „ასამბლეიდან წამოიშვა საპარლამენტო რეჟიმის მსგავსად... მისი მანდატის ხანგძლივობა დამოკიდებულია კონსტიტუციაზე და არა მის რწმუნებულთა კეთილგანწყობაზე. ჩვენ არ მივეცით მთავრობას ასამბლეის დათხოვნის უფლება“ (ლოვო, 2002: 259). ამიტომ ის არ შეიძლება განხილული იქნას საპარლამენტო მმართველობად.

ბოსნია-ჰერცეგოვინულ მოდელში, შვეიცარიისაგან განსხვავებით, თითქოს პარლამენტარიზმის მსგავსად (მიუხედავად იმისა, რომ საპრეზიდენტო კოლეგია კონსტიტუციის აღმასრულებელი ხელისუფლებისადმი დათმობილ მუხლში განიხილება), სახელმწიფოს მეთაურის კონსტიტუციური როლი ვითომდა გამიჯნულია აღმასრულებელი ორგანოსაგან. ამიტომ, ის ვერ იქნება პრეზიდენტალიზმად განხილული. პრეზიდენტთა კოლეგია ასახელებს მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარის კანდიდატურას, რომელიც მტკიცდება წარმომადგენელთა პალატის მიერ. მინისტრთა

⁷ ეს ინსტიტუტი გერმანულ ენაზე მოიხსენიება როგორც „ბუნდესრათი“.

საბჭო კი კონსტიტუციის V მუხლის მე-4 პუნქტის a) ქვეპუნქტის თანახმად, ახორციელებს „ბოსნიისა და ჰერცეგოვინის პოლიტიკას“. შვეიცარიის ფედერალური საბჭო პირიქით - აშშ-ის ერთპიროვნული პრეზიდენტის მსგავსად, კონცენტრირებულად და ფიქსირებული ვადით ფლობს აღმასრულებელ ხელისუფლებას. თუმცა, ეს სისტემას არც საპრეზიდენტო (თუნდაც კოლეგიურ) სისტემად არ გარდასახავს. მიზეზი, საბჭოს საპარლამენტო არჩევის წესის გარდა, ბევრი კომპეტენციური განსხვავებაც არის. ბოსნია და ჰერცეგოვინის საპრეზიდენტო კოლეგიას შვეიცარიისაგან განსხვავებით, სწორედ, რომ აღმასრულებელი ხელისუფლების მინისტრთა საბჭოსთან გაყოფა და მასთან „ფუნქციების დუბლირება“ (ჯიბლაშვილი, 2005: 76) ახასიათებს.

შვეიცარიასა და ბოსნია და ჰერცეგოვინაში კოლეგიური სახელმწიფოს მეთაურის შემადგენლობიდან არჩეული თითო „პირობითი პრეზიდენტი“⁸ წარმომადგენლობითი ფუნქციის განსახორციელებლად განისაზღვრებიან და ისინი არავითარ შემთხვევაში ერთპიროვნულად არ ექვევან აღმასრულებელი ხელისუფლების სათავეში. შვეიცარიის „ფედერალური პრეზიდენტი ბუნდესტრატის მხოლოდ ფორმალური თავმჯდომარეა; იგი არის *Primus inter pares...* მისი ძალზე შეზღუდული კომპეტენციები არ ნიშნავს კოლეგიურობის პრინციპის დარღვევას“ (ჰაფელინი, ჰალერი, კელერი, ტურნჰერი, 2016: 574). ამიტომ, როგორც შვეიცარიის, ასევე ბოსნიისა და ჰერცეგოვინის პრეზიდენტები რჩებიან კოლეგიური გადაწყვეტილების ერთ თანასწორ სუბიექტად.

ამავდროულად, სახელმწიფოს მეთაურის შვეიცარიულ და ბოსნიურ კოლეგიურ სახელმწიფოს მეთაურის ინსტიტუტებს შორის, აღმასრულებელი ხელისუფლების ორგანიზაციის გარდა, კიდევ ერთი არსებითი განსხვავება მათი ფორმირების წესშია.⁹ ამიტომ, შვეიცარიისა და ბოსნია და ჰერცეგოვინის ვარიაციები არსებითად განსხვავებულნი არიან. თუმცა, მმართველობის სიტემის განსაზღვრაზე ზემოქმედების თვალსაზრისით, ერთი საერთო აქვთ: სახელმწიფოს მეთაურის ატიპური - კოლეგიური ინს-

⁸ პირობით პრეზიდენტში ვგულისხმობთ კოლეგიიდან თითო წევრის მოკლე ვადით პრეზიდენტად არჩევას.

⁹ შვეიცარიის შემთხვევაში ფედერალური საბჭოს წევრები აირჩევიან ფედერალური კრების (პარლამენტის ორივე პალატის ერთობლიობა) მიერ, ბოსნია და ჰერცეგოვინაში კი თითოეულ „ერთეულში“ პირდაპირი წესით.

ტიტუტის გარდა, კონტრასიგნაციის არ არსებობის და რაც მთავარია, პარლამენტის დათხოვნა-მთავრობის გადაყენების პრინციპულ უფლებამოსილებათა გამოცლის პირობებში, სისტემა ვერ დაკვალიფიცირდება საპარლამენტო, ანდაც ამ იდეიდან წარმოქმნილი შემდგომი განვითარების ვარიაციად. როგორც დავინახეთ, ორივე ერთად, ცალსახად არ მიეკუთვნება არც საპრეზიდენტო მმართველობას. ფ. ლოვო შვეიცარიის კონფედერაციას დირექტორიის რეჟიმად განიხილავს (ლოვო, 2002: 257-258.). ბოსნია და ჰერცეგოვინის საპრეზიდენტო კოლეგიის მინისტრთა საბჭოსთან ფუნქციების დუბლირება კი ვიწრო ეთნიკური გავლენით განპირობებულ ფენოვან და ჰიბრიდულ არქიტექტურასთან ერთად, კიდევ უფრო ართულებს მისი მმართველობის სისტემას. ამავდროულად, როგორც განსაკუთრებით თავისებური და საერთაშორისო ზედამხედველობის ქვეშ მყოფი, ალბათ ისიც ამგვარად უნდა დაკვალიფიცირდეს.

უნდა აღვნიშნოთ ასევე 1960 წლის კონსტიტუციით შემოღებული კვიპროსული ორთავიანი საპრეზიდენტო, ანდაც „ვიცე-პრეზიდენტალიზმის სისტემა“ (McGarry, 2013: 93-97) რომელშიც ვიცე-პრეზიდენტს თითქმის პრეზიდენტის ტოლად ენიჭებოდა აღმასრულებელ ხელისუფლებაზე გავლენის ხარისხი, დანიშვნებზე ვეტოს უფლების ჩათვლით. რაც შეეხება ნიგერიულ კონსენსუსურ მოდელს, სადაც პრეზიდენტის პირდაპირი წესით ასარჩევად საჭიროა შტატების ორი მესამედის მხარდაჭერა, რთულია. დიდია ჩიხური სიტუაციის რისკი. და ვფიქრობთ, კონსენსუსის ესოდენ მაღალი სტანდარტი, პარალიზებულთან ერთად, გაყოფის გამამწვავებელ საბაზადაც შეიძლება იქცეს.

სახელმწიფოს მეთაურის ყველა აღწერილი ატიპური მოდელის გენეზისი, სახელმწიფოს პოლიეთნიკურობიდან იღებს სათავეს და ან პოსტ კონფლიქტური, ანდაც პრევენციული კონსენსუსის ნაყოფია. რიგი მოსაზრებებით, მიიჩნევა, რომ შვეიცარიაში ერთი პიროვნების გარშემო კომპრომისის უარყოფა და სანაცვლოდ ფედერალური საბჭო, წარმოადგენს შვეიცარიის კონსტიტუციური სისტემის „ყველაზე საინტერესო ფიგურას“ (ლოვო, 2002:259). ბოსნიასა და ჰერცეგოვინაში კი კოლეგიურ პრეზიდენტს, დეიტონის შეთანხმების გაფორმების მონეტისათვის, ალტერნატივა ვერ ექნებოდა. ზოგიერთი მკვლევარის აზრით, ბოსნიაში და ჰერცეგოვინაში საერთო თანასაზოგადოებრივ სისტემაში, კოლეგიურმა პრეზიდენ-

ტმაც მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა ომიანობის დასრულებასა და შემდგომ პოლა-რიზაციის შემცირებაში (Touquet, Vermeersch, 2008: 266-288; Кудряшова, 2010: 100-137;).

ინტეგრაციის მიზნით მმართველობის ტიპურ სისტემებში ატიპური ვარიაციები, საზოგადოდ მრავალფეროვანია. ამ მოდელებში, უმაღლესი სახელმწიფო თანამდებობები (პრეზიდენტის, პრემიერ-მინისტრისა და პარლამენტის (პალატების) თავმჯდომარეების, მინისტრების) ნაწილდება ეთნიკური ნიშნით კვოტირებითაც. **ო. ზაზნაევისა და ვ. სიდოროვის** პოზიციით, „ინსტიტუციური მოწყობის უჩვეულო ვარიანტებს შორის, ყველაზე მისაღები, ზუსტად კოლეგიური პრეზიდენტალიზმი და საპარლამენტო რესპუბლიკის პირობებში, ძლიერი საპრეზიდენტო ინსტიტუტია“ (Зазнаев, Сидоров, 2020: 298) .

პრეზიდენტის გავლენის როლის შესაქმნელად, საჭიროა არჩევის სათანადო წესი და ასევე ამ მდგომარეობის მოპოვება სუბიექტური ფაქტორებით. არსებითია, მულტინაციონალურ საზოგადოებებში პრეზიდენტის არჩევის წესი მაქსიმალურად უწყობდეს ხელს შეთანხმების შესაძლებლობას. როგორც აღვნიშნეთ, ზოგიერთი ავტორი მიიჩნევს, რომ პრეზიდენტი თავისი ეფექტიანი მმართველობის რესურსით, გამაერთიანებელი იქნება (Sisk, 2013: 86-88). აუცილებლად უნდა გავითვალისწინოთ ისიც, რომ საპრეზიდენტო მმართველობაში პრეზიდენტი ერთპიროვნული მმართველი ინსტიტუტია და ის, ამ თვალსაზრისით, კონკრეტული პოლიტიკური ჯგუფის წარმომადგენელი - პოლიტიკური მხარეა. უმცირესობებთან კავშირი წყდება, მით უფრო მაშინ, თუ ის აპელირებს პირდაპირი არჩევნებით, გარკვეული დიდი უპირატესობით მხარდაჭერაზე და თუ აქ ჩართული არ არის სხვა მსხვილი ეთნიკური მხარდაჭერაც. ამ თვალსაზრისით, ვფიქრობთ, ის ვერ იქნება საზოგადო კონსოლიდაციაზე ობიექტურად ეფექტიანი ინსტრუმენტი. ამიტომ, საზოგადო ინტეგრაციის მიზანს შეიძლება უფრო ეფექტიანად შეესატყვისებოდეს ტიპური მრავალსაფეხურიანი არჩევნებით არჩეული პრეზიდენტი, რომელიც ასახავს კავშირს პარლამენტში წარმოდგენილ, მათ შორის ეთნო ჯგუფებთანაც.

საზოგადოდ, საპარლამენტო რესპუბლიკებში პრეზიდენტის არჩევის მრავალსაფეხურიანი წესი საპარლამენტო მმართველობებისათვის ორგანულად მახასიათებელი ლიმიტირებული უფლებამოსილებების „სუსტი

პრეზიდენტის“ არჩევის წესად განიხილება.¹⁰ ვფიქრობთ, ეს წესი, მრავალფეროვანი ჩართულობით, არსებითად ტრანსფორმირდება მულტინაციონალურ საზოგადოებებში. პრეზიდენტის არჩევის მრავალსაფეხურიან წესში ტერიტორიული ერთეულების ორმაგი (სენატორებისა და ერთეულებიდან არჩეული ხმოსნების) წარმომადგენლობა (გფრ, ინდოეთი, იტალია) ზუსტად ეთნიკური ჯგუფების კონსენსუსის შესაძლებლობის პლატფორმაა. პრეზიდენტის არჩევის ასეთი წესი, ინტეგრაციის მიზნით, პრეზიდენტის მეტ სტიმულირებას მოახდენს, რომ მან იმოქმედოს ქმედითი და ნეიტრალური საარბიტრაჟო ფუნქციებით. მისი შესაძლებლობების რაციონალიზაცია ამ მიზანთან შესატყვისად, შესაძლებელია პარლამენტარიზმში, არჩევის სწორედ ამგვარი წესით იქნეს მიღწეული, სადაც უმცირესობები კი არ ჩაიკარგება, არამედ იმგვარი ასიმეტრიული წარმომადგენლობით ისარგებლებს, რაც საჭირო იქნება კონსენსუსისათვის. გერმანელი კონსტიტუციონალისტის ე. შტერნის თქმით, გფრ-ს ამგვარი წესით არჩეული „ფედერალური პრეზიდენტის თანამდებობის პოლიტიკური მნიშვნელობა ყველაზე მეტად აისახება ქვეყნის პოლიტიკური სტილის ფორმირებაში და წარმომადგენლობითი ფუნქციის განხორციელებაში, ვიდრე მის კომპეტენციაში, იგი ასრულებს ინტეგრაციის ფუნქციას“ (გოგიაშვილი, 2014: 159). თუ „აშშ-ში პრეზიდენტისათვის ძალაუფლება ნიშნავს მის გავლენას“ (Нойштадт, 1997:31), საპარლამენტო რესპუბლიკებში პრეზიდენტს პერსონალური თვისებებითა და ფართო ეთნიკური კომპრომისითაც, შეუძლია მიაღწიოს“ არა ხელისუფლებას, არამედ გავლენას“ (Энтин, 1995: 91) - გავლენის ავტორიტეტს.

დასკვნა. მიმოხილულმა საკითხებმა წარმოაჩინა კონფლიქტის პრევენცია-მოგვარებისათვის საჭირო საკითხების მრავალფეროვნება, მგრძობელობა, მათი გადაწყვეტისათვის აუცილებელი სიფაქიზე და ფილიგრანულობა; ასევე კონფლიქტების დროს, ჩვენი ნაკლები გამოცდილება და მზაობაც. თუმცა, ოკუპაციასთან შეუგუებლობისა და არ აღიარების პოლიტიკის ჭრილში, ვფიქრობთ, აუცილებელია თუნდაც ჯერ სუსტი, მაგრამ დისკუსიები დიდი შერიგების წინარე და შემდგომ ღონისძიებებზე.

¹⁰ ამ მსჯელობას არ ვანვრცობთ დეფორმირებულ საპარლამენტო - ერთპალატიან მმართველობებზე (ალბანეთი, ესტონეთი, ისრაელი, ლატვია, მოლდოვა, საქართველო, უნგრეთი), სადაც პრეზიდენტი აირჩევა ერთპალატიანი პარლამენტის მიერ.

კონტექსტისგან და ინდივიდუალური მიზეზებისგან დამოუკიდებლად, ნამდვილად შეუძლებელია ზეპირი დისკუსია იმაზე, თუ მმართველობის რომელი სისტემა შეესატყვისება მეტად ამა თუ იმ კონფლიქტური სიტუაციის პრევენციასა თუ კონფლიქტის შემდგომ მოგვარებას. ამიტომ, საკითხის გადაწყვეტის უკვე არსებული მრავალფეროვანი ვარიანტები, არჩევანის არეალსაც აფართოებენ. ურყევია ის თეზისი, რომ დაცული უნდა იქნას რთულად მისაღწევი ბალანსი ეთნიკურ უფლებათა დაცვასა და ერთიან სახელმწიფო არქიტექტურას შორის. ეს კი აუცილებლად მოითხოვს უმცირესობასთან არა მხოლოდ რეგიონულ, არამედ სახელმწიფოს უმაღლეს დონეზეც, უმცირესობებთან ხელისუფლების თანაზიარობას, მათი წარმომადგენლობის სწორი წესების შერჩევას. ფაქტია, პოლიეთნიკურ საზოგადოებებში მმართველობის ამა თუ იმ სისტემის შესახებ, არ არსებობს განმსაზღვრელი კონრეტული ფაქტორებისაგან სტერილიზებული ერთმნიშვნელოვანი განსაზღვრება. იფუნქციონირებს მმართველობის ნებისმიერი სისტემა, რომელიც უზრუნველყოფს ჩართულობას და თანამმართველობას სათანადო ასიმეტრიებისა და ატიპური გამოვლინებებით იმგვარად, რომ არ დაირღვეს ხელისუფლების დანაწილების პრინციპი. მმართველობის ყოველი მოდელი უნდა იყოს პრევენცია ან რეაქცია კონფლიქტზე და კონსენსუსის განმაპირობებელი.

ჩართულობას ალტერნატივა არ აქვს. თანამონაწილეობა ერთად ერთი ფორმაა დემოკრატიის საზრდოობისა, რადგანაც დემოკრატია თუ ადამიანებისთვისაა, ის ადამიანების თანაბარმა თანამონაწილეობამ უნდა ასაზრდოოს. მხოლოდ დემოკრატიულ გარემოში შეიძლება განსხვავებულების კომპრომისული თანაარსებობა. თუმცა, „ფასეულობათა ერთიანი სისტემის გაზიარება ხშირად უბრალოდ შეუძლებელია. უნდა შევთანხმდეთ, რომ რაღაცაში ვერ ვთანხმდებით“ (მასალკინი, 2020: 77).¹¹ თვით ამგვარ სიტუაციაშიც კი შეუთანხმებელი საკითხები შეიძლება არ იყოს ეთნოსების ურთიერთობისათვის სასიცოცხლო მნიშვნელობის, ის თანაცხოვრებაში ატანადი ტვირთი იქნება. ზოგიერთ ამგვარ შემთხვევაშიც კი არის შესაძლებელი, „ამ ნიადაგზე ავაგოთ კომუნიკაციის სივრცე“ (მასალკინი, 2020: 77). თუმცა თუ განსხვავება არათავსებადობამდე იზრდება და არ არ-

¹¹ მასალკინი გ. საქართველოს პოლიეთნიკურობა და პოლირელიგიურობა. საფრთხე თუ გასაფრთხილებელი მონაპოვარი? თბილისი, 2020, გვ. 77.

სებობს საერთაშორისო მხარდაჭერაც, იქ საკონსტიტუციო-სამართლებრივი მექანიზმები უძლურია. საკონსტიტუციო სამართლებრივ მექანიზმებს მხოლოდ შიგთავსის - პოლიტიკური კომპრომისის სამართლიანი გაფორმება და სამომავლოდ ეფექტიანი ფუნქციონირება შეუძლია.

დემოკრატიული ტრადიციების დეფიციტის პირობებში, რთული იყო დემოკრატიული თანაარსებობის უზრუნველყოფა. ამიტომ, ცენტრიდანული რეჟიმები ხშირად ავტორიტარიზმისაკენ მიდრეკილნი ხდებოდნენ. ეს არა რეალიზებულ უმცირესობებს სეპარატიზაციისაკენ უბიძგებდა. ამასთან რუსულმა გააფთრებულმა გეოპოლიტიკურმა გემოვნებამ, მისი ნების გავლენა გადაჭიმა ევრო-აზიულ დიდ მასშტაბებზე. ამ ყველაფრის ერთიანობამ დღემდე გაართულა ეთნოკონფლიქტების მოგვარება თანხმობის საფუძველზე. საზოგადოდ, ავტორიტარული რეჟიმი სუსტი პოლიტიკური ნებისყოფის შედეგია. ეს ის შემთხვევაა, როდესაც ხელისუფლება ვერ თანაარსებობს თავისუფალი ადამიანებისგან შემდგარ საზოგადო მრავალფეროვნებასთან. მრავალფეროვან საზოგადოებაში ადამიანის თავისუფლების დაცვის, მასთან პარტნიორული თანაარსებობისა და საზოგადო კონსოლიდაციის ძალა მხოლოდ დემოკრატიულ რეჟიმს შესწევს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

გონაშვილი, ერემაძე და სხვები (2016) ვ. გონაშვილი; ქ. ერემაძე; გ. თევდორაშვილი; გ. კახიანი; გ. კვერენჩილაძე; ნ. ჭილაძე. შესავალი საკონსტიტუციო სამართალში. თბილისი;

გოგიაშვილი (2014): გოგიაშვილი გ. შედარებითი კონსტიტუციური სამართალი, თბილისი;

გეგანავა (2018) კონსტიტუციონალიზმი, ზოგადი შესავალი, წიგნი I, დიმიტრი გეგანავას რედაქტორობით, თბილისი;

დემეტრაშვილი, კვაჭაძე და სხვები (2005) დემეტრაშვილი ა., კვაჭაძე მ., კუბლაშვილი კ., ლოსაბერიძე დ., რუხაძე ზ., ხმალაძე ვ., ჯიბლაშვილი ზ. კონსტიტუციური სამართალი, ავტორთა კოლექტივის ხელმძღვანელი და პასუხისმგებელი რედაქტორი დემეტრაშვილი ა. თბილისი;

ლოვო, 2002: ლოვო ფ. თანამედროვე დიდი დემოკრატიები, 1990; ქართული გამოცემა;

- მასალკინი, (2020)** მასალკინი გ. საქართველოს პოლიეთნიკურობა და პოლირელიგიურობა. საფრთხე თუ გასაფრთხილებელი მონაპოვარი? თბილისი;
- ნინიძე, ბაბუკი (2002)** ნინიძე. თ. იხ. ბაბუკი ვ. კონსტიტუციის შემუშავება და მიღება საქართველოში. (1993-1995). მეორე გამოცემა. თბილისი;
- პეგორაო (2016)** პეგორაო ლ. ევროპასა და რეგიონებს შორის: იტალიის რთული მმართველობა. ზ. მაჭარაძის თარგმანი, თბილისი;
- ჩრდ.მაკედონიის კონსტიტუცია:** მაკედონიის კონსტიტუცია, ჩრდილოეთ მაკედონიის კონსტიტუციის პრეამბულა. იხილეთ: <https://cutt.ly/-FUW88GH> შემოწმებულია: 25.12.2021.
- ჯიბლაშვილი (2005)** ზურაბ ჯიბლაშვილი. აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნების კონსტიტუციები. წიგნი I. პროექტის დირექტორი და ავტორთა კოლექტივის ხელმძღვანელი ჯიბლაშვილი. ზ. თბილისი;
- ჰაფელინი, ჰალერი, კელერი, ტურნჰერი, (2016)** ჰაფელინი უ., ჰალერი ვ., კელერი ჰ., ტურნჰერი დ. შვეიცარიის ფედერალური სახელმწიფო სამართალი. მე-9 გამოცემა. ციურიხი, ქართულ ენაზე თბილისი;
- Cederman (2015)** Cederman L-E. at al. Territorial Autonomy in the Shadow of Conflict: Too Little, Too Late? American Political Science Review. 2015. Vol. 109, N2, pp. 354-370.
- Hartzell, Hoddie (2007)** Hartzell C., Hoddie M. Crafting Peace: Power-sharing Institutions and the Negotiated Settlement of Civil Wars. Pennsylvania: Pennsylvania University Press, 2007.
- Horowitz (1991)** Horowitz D.L. Democratic South Africa? Constitutional engineering in a divided society. Berkeley, Los Angeles, Oxford: University of California Press, 1991, P. 205.
- Horowitz (2004)** Horowitz D. L. The Alternative vote and interethnic moderation. A Reply to Fraenkel and Grofman // Public choice. –Vol. 121, N3-4. pp. 507-516. – DOI: <https://doi.org/10.1007/s11127-004-2488-y> იხ. ინტერნეტწყარო: <https://bit.ly/3mgF47Y>
- Horowitz (2014)** Horowitz D.L. Ethnic power sharing: Three big problems. Journal of democracy. Baltimore, MD, 2014. Vol.25, №2. 10. <https://www.journalofdemocracy.org/wp-content/uploads/2014/03/Horowitz-25-2.pdf>
- Lijphart (1984)** Lijphart A. Democracies: Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-one Countries. – New Haven, 1984;
- Lijphart (1977)** Lijphart, A. Democracy in Plural Societies: A Comparative Exploration. New Haven And London Yale University Press;

- Lijphart (1990)** Lijphart A. The Southern European Examples of Democratization: Six Lessons for Latin America. *Government and Opposition*. Vol. 25. No.1, 1990, pp. 68-84. <https://doi.org/10.1111/j.1477-7053.1990.tb00747.x>
- Lijphart (1991)** Lijphart A. Constitutional choices for new democracies. *Journal of democracy*. Vol.2, N1, 1991, pp. 74. <https://muse.jhu.edu/article/225619/pdf>
- Lincoln (2004)** Lincoln A., The Gettysburg Address, in: *Encyclopedia of American Historical Documents*, Edited by S. Rosenfeld, New York, 2004, pp. 880.
- Linz (1990)** Linz J.J. The Perils of Presidentialism. *Journal of Democracy*. Vol.1, No.1, 1990, pp. 51-69. <https://doi.org/10.1353/jod.1990.0011>
- McGarry (2012)** McGarry J. Is presidentialism necessarily noncollegial? *Ethnopolitics*. Vol. 12, No.1.2012. pp. 93-97. DOI: <https://doi.org/10.1080/17449057.2013.746014>
- Minority Rights:** *Minority Rights: International Standards and Guidance for Implementation*. https://www.ohchr.org/Documents/Publications/MinorityRights_en.pdf შემოწმებულია: 25.12.2021.
- Robert (1971)** Robert A. Dahl polyarchy participation and opposition. (New Haven: Yale University Press, 1971, 110-111.
- Roeder, Rothchild, (2005)** Sustainable peace: power and democracy after civil wars. P. Roeder, D. Rothchild (eds). Cornell University Press, 2005.
- Roessler (2011)** Roessler P. The enemy within: personal rule, coups, and civil war in africa. *World politics*. Vol.63, N2, 2011, pp. 300-346. DOI: <https://bit.ly/3CXxtSH>
- Rothchild, Roeder (2005)** Rothchild D., Roeder P. G. Dilemmas of State-Building in Divided Societies.– Sustainable Peace: Power and Democracy after Civil Wars. Ed. by P.G. Roeder, D. Rothchild. Ithaca, NY: Cornell University Press, 2005, Pp. 1-25.
- Sisk (1996)** Sisk T. Power sharing and international mediation in ethnic conflicts. Washington, DC: United States Institute of Peace Press, 1996, p. 54
- Sisk (2013)** Sisk T. Presidentialism, ethnic violence and the risk of overgeneralization // *Ethnopolitics*. – 2013. – Vol. 12, N 1. – P. 86–88. – DOI: <https://doi.org/10.1080/17449057.2013.746010>
- Theuerkauf (2013)** Theuerkauf U. 2013. Presidentialism and the Risk of Ethnic Violence. – *Ethnopolitics*. Vol.12. No.1. 72. <https://doi.org/10.1080/17449057.2013.746007>
- Theuerkauf (2012)** Ulrike Gisela Theuerkauf. Ethno-Embedded Institutionalism: The Impact of Institutional Repertoires on Ethnic Violence P. 82-90 http://etheses.lse.ac.uk/535/1/Theuerkauf_Ethno-Embedded%20Institutionalism-.pdf

- Theuerkauf (2012)** Theuerkauf U. Ethno-embedded institutionalism: the impact of institutional repertoires on ethnic violence: PhD thesis. The London School of Economics and Political Science (LSE). 2012. 89-90.
- Theuerkauf (2010)** Theuerkauf U.G. Institutional Design and Ethnic Violence: Do Grievances Help to Explain Ethnopolitical Instability? Civil Wars. 2010. Vol.12. No.1-2. 117-139. <https://doi.org/10.1080/13698249.2010.486121>
- Theuerkauf (2013)** Theuerkauf U. Presidentialism and the risk of ethnic violence. Ethnopolitics. Vol. 12, No.1, 2013. pp. 72-81. DOI: <https://doi.org/10.1080/17449057.2013.746007>
- Touquet, Vermeersch, 2008:** ob: Touquet H., Vermeersch P. Bosnia and Herzegovina: thinking beyond institution-building. Nationalism and ethnic politics. Vol.14, No.2, 2008, pp. 266-288. <https://www.tandfonline.-com/doi/abs/10.1080/13537110801985120>
- Wolff (2011)** Wolff S. Managing Ethno-national Conflict: Towards an Analytical Framework. – Commonwealth & Comparative Politics. Vol.49. No.2. pp. 162-195. <https://doi.org/10.1080/14662043.2011.564471>
- Wolff (2005)** Wolff S., Electoral-Systems Design and Power-Sharing Regimes. – Powersharing. New Challenges for Divided Societies. Ed. by I. O’Flynn, D. Russell. London, Ann Arbor, MI: Pluto Press. P. 59-74. <https://doi.org/10.2307/j.ctt18dzsm7.8>
- Благож (1985)** Благож Й. Формы правления и права человека в буржуазных государствах, Москва;
- Энтин (1995)** Энтин Л. Разделение властей: Опыт современных государств. Москва, 1995. 91.
- Зазнаев (2013)** Зазнаев О. Современная дискуссия о лучшей форме правления. ученые записки казанского университета. Том 155, кн. 1 Гуманитарные науки. 2013. 199-205. <https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennaya-diskussiya-o-luchshey-forme-pravleniya/viewer>
- Зазнаев, Сидоров (2020)** Зазнаев О. Сидоров В. Президентская или парламентская система: что препятствует этническому конфликту? Жур. Полис. 2020. №4. 292. об. օնթրնդրոյցարո: http://inion.ru/site/assets/files/5670/15_zaznaev-sidorov.pdf; об. օնթրնդրոյցարո: http://inion.ru/site/assets/files/5670/15_zaznaev-sidorov.pdf
- Зазнаев (2020)** Зазнаев О. Осмысление форм правления в зарубежной политической науке: новейшие дискуссии. Жур. Политическая наука. 2020. № 4. 10-33. http://legacy.inion.ru/files/File/PN_2014_1_zaznaev.pdf
- Зазнаев (2021)** Зазнаев О. И. Этнический конфликт и форма правления: современные дискуссии. – Полис. Политические исследования, №1, 2021, С. 34.

- Киреев (2007)** Киреев В. О проблеме определения ценностных ориентиров конституционно-правовой реформы, вестник челябинского государственного университета, №9;
- Кудряшова, 2010:** Кудряшова И. Этнополитическая гомогенизация под международным контролем: Босния и Герцеговина и Косово. Политическая наука, №1, 2010, pp. 100-137. <https://mgimo.r-u/library/p-ublicati-ons/-149290/>
- Мишин (2013)** Мишин. А. Конституционное (государственное) право зарубежных стран, Москва. 2013, 40.
- Нойштадт (1997)** Нойштадт Р. Президентская власть и нынешние президенты, Москва, 1997, 31
- Панов (2012)** Панов П. Институциональная устойчивость фрагментированных политий, Журн. „Политическая наука“, №3. 2012, 31-49. <https://cutt.ly/eUn15AF>
- Панов (2015)** Панов П. Институциональные модели организации власти в полиэтнических обществах: варианты, проблемы и решения. – Российская политическая наука: идеи, концепции, методы. Науч. ред. Сморгунов. Л. Москва. 2015. 290.
- Тишков (2003)** Тишков В. Реквием по этносу, Исследования по социально-культурной антропологии, Москва, 2003, 544 с.
- Чепель (2016)** Чепель С. Избирательные системы и проблемы консолидации „новых демократий“ в посткоммунистических странах. Журн. Вестник Финансового университета. Серия: гуманитарные науки. 50. Том 6. №4, 2016. <https://cutt.ly/0UIZ2ZB>
- Чиркин (2002)** Сравнительное онституционное право., Отв. Ред. Чиркин. В. Москва. 2002. 287.